ՀՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԳԻՏԱՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է 1996 Թ. ՓԵՏՐՎԱՐԻՑ

11 ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1994 Թ., ԹԻՎ 15 (84)

ԳԻՆԸ՝ 10 ԴՐԱՄ

Ակադեմիայի գիտական օջախները

Հայաստանում ֆիզիոլոգիական գիտության զարգացման գործում կարևոր իրադարձություն հանդիսացավ հանրապետության նորաստեղծ գիտությունների ակադեմիայի կազմում 1943 թ. ֆիզիոլոգիայի գիտահետազոտական ինստիտուտի կազմավորումը:

50-ական թվականներին Հայաստանի ԳԱ նախագահությունը ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտի համար հաստատում է նոր ուղղություն՝ պարզել բարձրագույն նյարդային գործունեության և գլխուղեղի կեղևի դերն ու նշանակությունը օրգանիզմի խախտված ֆունկցիաների վերականգնողական պրոցեսներում:

Սերտ կապ է հաստատվում ինստիտուտում կատարվող ֆիզիոլոգիական և կենսաքիմիական հետազոտությունների միջև, մեծ թափ են ստանում նյութափոխանակության և ուղեղի ֆունկցիոնալ կենսաքիմիական պայմանական ռեֆլեկտոր կարգավորմանը նվիրված աշխատանքները: Ինստիտուտում սկսում են բուռն կերպով զարգանալ մի շարք կարևոր գիտական ուղղություններ, այդ թվում՝ ԿՆՀ-ն վնասումների ժամանակ խախտված ֆունկցիաների վերականգնման օրինաչափությունների, նյութափոխանակության նյարդային կարգավորման մեխանիզմների ուսումնասիրությունները, սրտաբանության և հայրենական բժշկագիտության ասպեկտները:

Ինստիտուտի գիտական գործունեության հիմնական ուղղությունները կենտրոնացվում են երկու կարևոր գիտահետազոտական պրոբլեմների ուսումնասիրության շուրջը՝ 1. Օրգանիզմի խախտված ֆունկցիաների հարմարողականության օրինաչափությունները ԿՆՀ-ն վնասումների ժամանակ և 2. ԿՆՀ-ն տարբեր բաժինների միջև գոյություն ունեցող օրինաչափությունների առանձնահատկությունն երը: Այս երկրորդ պրոբլեմը, որը նոր էր առաջարկվում, կապված էր վեգետատիվ նյարդային համակարգի և ուղեղիկի ֆիզիոլոգիայի ուսումնասիրության հարցերի հետ: Ինստիտուտում սկսվում են կատարվել սիստեմատիկ հե- [illegible]

Կենտրոնական նյարդային համակարգության ֆիզիոլոգիայի (վարիչ՝ Վ. Բ. Ֆանարջյան): Լաբորատորիայի գիտական կոլեկտիվն զբաղված է ուղեղիկի և ուղեղաբնի նեյրոնային և սինապսային մեխանիզմների ձևաբանական ու ֆունկցիոնալ հիմունքների ուսումնասիրության հարցերով, դիտարկելով այդ կառույցները որպես ռելեային գոյացություններ, որոնք մասնակցում են շարժողական ակտի տարբեր ձևերի կազմավորմանը:

Վեգետատիվ նյարդային համակարգության ֆիզիոլոգիայի (վարիչ՝ ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆ. Հ. Գ. Բակլավաջյան): Այս լաբորատորիայում ուսումնասիրվում են օրգանիզմի վեգետատիվ ֆունկցիաների կարգավորման կենտրոնական մեխանիզմները, ինչպես նաև լիմբիկ ուղեղի մի քանի ենթակեղևային կառույցների դերը տարբերակված սիրտ-անոթային, շնչառական և թափառող պարասիմպաթիկ ու ողնուղեղի ելքային սիմպաթո-պարասիմպաթիկ նեյրոնների ակտիվության կարգավորման գործում, ինչպես նաև ուղեղի բնի վեգետատիվ ֆունկցիաների կարգավորման կեղևային մեխանիզմները: Լաբորատորիան համատեղ հետազոտություններ է կատարում նուրբ օրգանական քիմիայի ինստիտուտի հետ, նվիրված լիմբիկ ուղեղի նեյրոնների ակտիվության վրա ազդող նոր հակացավային դեղորայքների ազդեցության մեխանիզմների ուսումնասիրությանը: Երևանի պետական համալսարանի ֆիզիոլոգիայի ամբիոնի հետ համատեղ ուսումնասիրվում են օրգանիզմի վեգետոմարմնական ֆունկցիաների կարգավորման մեխանիզմները էքստրեմալ գործոնների ազդեցության պայմաններում, որտեղ առանձնակի ուշադրություն է դարձվում լիմբիկ ուղեղի կառույցների նշանակությանը փորձնական նևրոզների հիպերտոնիայի ձևավորման գործում:

Նյարդա-ներզատչական փոխհարաբերությունների (վարիչ՝ կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆ. Լ. Ա. Մատինյան): Լաբորատորիա- [illegible]

Լ. ՕՐԲԵԼՈՒ ԱՆՎԱՆ ՖԻԶԻՈԼՈԳԻԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏՈՒՄ

յաների հիման վրա մշակվել, հրատարակվել ու ներդրվել են գործնական բժշկության տարբեր բնագավառներում (նևրոլոգիա, նեյրովիրաբուժություն, վիրաբուժություն, ակնաբուժություն, ստոմատոլոգիա) մի շարք մեթոդական խորհուրդներ և ռացիոնալիզատորական առաջարկություններ:

Ուղեղի ենթակեղևային կառույցների ֆունկցիաների էվոլյուցիայի (վարիչ՝ կենսաբանական գիտությունների դոկտոր Ա. Ա. Հայրապետյան): Լաբորատորիայում կատարվել են էլեկտրաֆիզիոլոգիական և վարքային հետազոտություններ, նվիրված տեսաթմբերի առբերիչ և արտատար ֆունկցիաների նեյրոնային մեխանիզմների պարզաբանման հարցերին: Ներկայումս ինտենսիվորեն ուսումնասիրվում են բարձրագույն հոգե-ֆիզիոլոգիական գործունեության հարցերը մարդկանց մոտ:

Նյարդային համակարգի մաթեմատիկական մոդելավորման (վարիչ՝ կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆ. Դ. Ս. Մելքոնյան): Այս լաբորատորիայի հետազոտությունները նվիրված են նյարդային համակարգում տեղի ունեցող անցումային պրոցեսների վերլուծության ու մոդելավորման հարցերի ուսումնասիրությանը: Կենսաէլեկտրական պրոցեսների վերլուծության համար ստեղծվել են թըվային մշակման մի շարք էֆեկտիվ ալգորիթմներ: Մշակվել և ներ է դրվել ակնաբուժական կլինիկաներում մարդու աչքի էլեկտրացանցենագրի թվային սպեկտրալ և բաղադրամասային վերլուծության մեթոդ: Աշխատանքներ են տարվում ատոմակայանների օպերատորային անձնակազմի հոգե-ֆիզիոլոգիական վիճակի գնահատման կոմպյուտերային համակարգի մշակման ուղղությամբ:

ԿՆՀ-ի ֆունկցիաների կոմպենսացիայի (վարիչ՝ կենսաբանական գիտությունների դոկտոր Ջ. Ս. Սարգսյան): Տարիների ընթացքում ուսումնասիրվել է ուղեղի պլաստիկականության օնտոգենետիկ առանձնահատկությունները նրա վնասումների ժամանակ, պարզվել է սիմպաթո-ադրենալային համակարգի դերը վերականգնողական պրոցեսներում: Այժմ լաբորատորիայի հետազոտությունները նվիրված են բնականոն և պաթոլոգիկ վիճակներում ուղեղի առաձգականության և հուսալիության մորֆոֆունկցիոնալ նոր սինապսների և ուղիների առաջացման ուսումնասիրության հարցերին: Նախկինում այս լաբորատորիայի աշխատանքները ղեկավարվել են բժշկական գիտությունների դոկտոր Տ. Գ. Ուրղանջյանի կողմից:

Հիստոքիմիայի և նեյրոմորֆոլոգիայի (վարիչ՝ կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆ. Հ. Մ. Չիլինգարյան): Լաբորատորիայի հետազոտությունները նվիրված են նյարդային և անոթային համակարգերի կառույցների մորֆոլոգիական և հիստոքիական կազմավորման ուսումնասիրության հարցերին: Կատարված հետազոտությունները հնարավորություն են տվել մշակել այդ կառույցնե-

(Շարունակությունը՝ 2-րդ էջում)

ՄԵՆՔ ՎՈՒՆԴԵՐԿԻՆԴ ԵՆՔ...
Կարդացեք հաջորդ համարում:

ԿԱՊԻՑԱՅԻ ԱՌԱՍՊԵԼԸ
Ստալինը պաշտպանում է գիտնականին Բերիայից

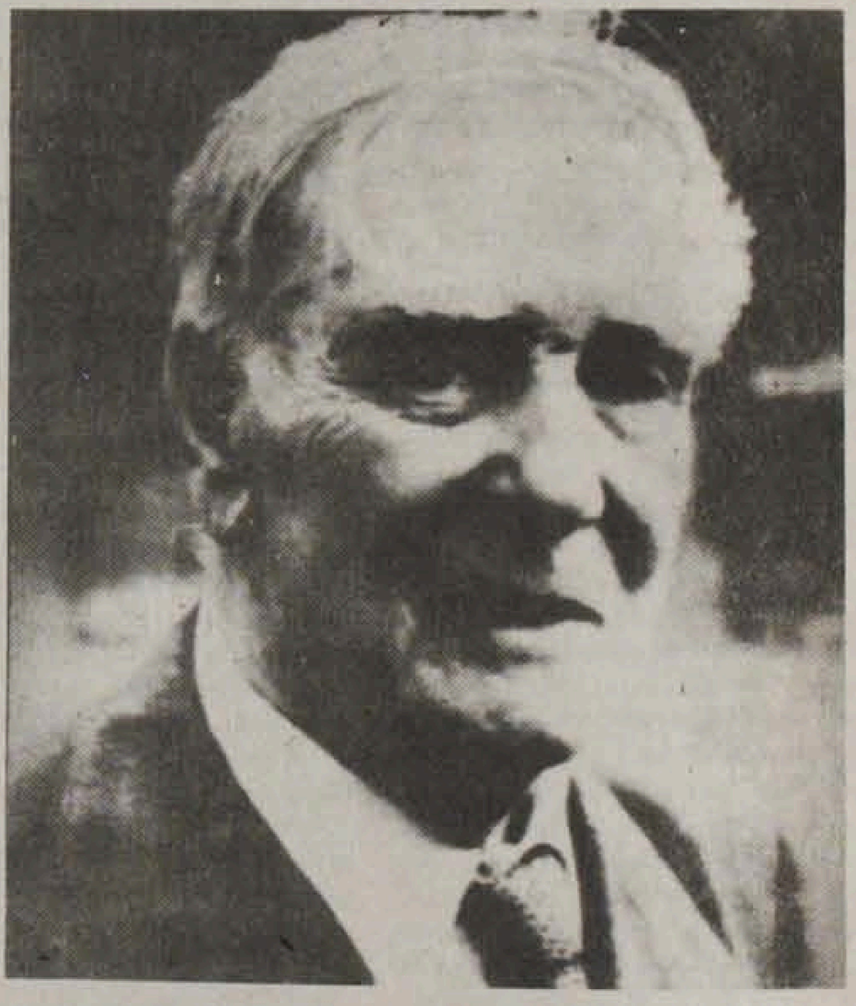

1921 թվականի գարնանը սակավանանաչ ռուս գիտնական Պյոտր Լեոնիդովիչ Կապիցան գործուղվում է Արևմտյան Եվրոպա, որպեսզի վերականգնի պատերազմից և հեղափոխությունից խզված գիտական կապերը, ինչպես նաև գնի գիտական սարքավորումներ և գրականություն: Սկըսվում է հուսադրող երիտասարդ գիտնականի կյանքում «անգլիական» ժամանակաշրջանը, որը տևեց 13 տարի, և այդ տարիներին սակավահայտ պետրոգրադյան ֆիզիկոսը դարձավ եվրոպական և կարելի է ասել՝ համաշխարհային անունով գիտնական: Կապիցան դառնում է Անգլիայի ամենահայտնի գիտնականներից մեկը: Նա նշանակվեց մի լաբորատորիայի տընօրեն, որը հատուկ ստեղծվել էր մագնիսային դաշտի և ցածր ջերմությունների վերաբերյալ Կապիցայի աշխատանքների համար: Քեմբրիջի համալսարանին կից լաբորատորիան 20-ական թվականներին համարվում էր «ֆիզիկայի Մեքքա»: Այնտեղ կատարվել են 20-րդ դարի բազմաթիվ նշանավոր հայտնագործությունները.

1897 թվականին հայտնաբերվեց էլեկտրոնը, 1912 թըվականին ստեղծվեց Վիլսոնի խցիկը, 1913-ին՝ մաս-սպեկտոգրաֆը, 1919-ին հայտնագործվեց ատոմային միջուկի արհեստական տրոհումը, 1932 թվականին հայտնագործվեց նեյտրոնը և թողարկվեց գըծային արագացուցիչը: Գիտական սկադեմիականության մթնոլորտը, որն իշխում էր Բակենդիշում, չէր կարող ազդեցություն չգործել Կապիցայի՝ որպես գիտնականի, կազմակերպչի, մտածողի վրա:

Նիլս Բորը գրում է այն տպավորության մասին, որը բոլորի վրա կատարեց Կապիցան. «Երիտասարդ ֆիզիկոսների միջավայրում, որոնք եկել էին արտասահմանից և աշխատում էին Բակենդիշի լաբորատորիայում, ամենակոլորիտ դեմքերից մեկն էր Կապիցան, ինժեներ ֆիզիկոսի նրա ֆանտազիան ու տաղանդը հիացնում էին Ռեզերֆորդին...

Կապիցան մուտք գործեց համաշխարհային գիտություն որպես լիդեր և ֆիզիկայի և տեխնիկայի մի շարք բնագավառների առաջնային հայտնագործող: Նրա կողմից առաջարկված գաղափարները ոչ միայն չեն հնացել, այլ, ընդհակառակը, գնալով ավելի լայն են նկատվում գիտությունում և տեխնիկայում: 1938 թվականին Կապիցան հայտնագործեց հեղուկ հելիումի գերհոսունությունը, որի համար 1978 թվականին արժանացավ Նոբելյան մրցանակի:

1934 թվականի ամռանը Կապիցայի գործունեության արտասահմանյան ժամանակաշրջանը անսպասելիորեն ընդհատվեց: Օգոստոսին, նախկին տարիների օրինակով, Կապիցան մեկնեց Միություն, որպեսզի տեսնվի մերձավորների և բարեկամների հետ, այցելի իր կողմից կոնսուլտացվող Խարկովի Ուկրաինական ֆիզիկա-տեխնիկական ինստիտուտը: Սեպտեմբերի վերջին Կապիցային պաշտոնապես հաղորդեցին, որ Անգլիա վերադառնալ նա չի կարող: Անգլիայում, այժմ արդեն անհասանելի Քեմբրիջում, մնացել էին նրա ընտանիքը, բարեկամները, իր ձեռքով ստեղծված լաբորատորիան, սիրելի ուսուցիչը ու բարեկամը՝ Ռեզերֆորդը, ընկիզբ դրած գիտական հետազոտությունները:

Կապիցան աչքի էր ընկնում քաղաքացիական բարձր արիությամբ: Չպետք է մոռանալ, որ դա 1935 թվականն էր, երբ արձակվում էր դաժանագույն հալածանքների թափանիվը: Դրանից մի տարի առաջ սպանվել էր Ս. Մ. Կիրովը:

Երկրով մեկ գլորվում էր հալածանքների, բանտարկությունների, գնդակահարությունների ալիքը: Կապիցայից վախենում էին, վախենում էին հանդիպել նրա հետ՝ նա այնտեղից էր, արտասահմանից, Անգլիայից... Նա տանջվում էր լաբորատորիայում անգործությունից: «Ինձ ավելի ու ավելի շատ է թվում, որ ես այստեղ բոլորովին միայնակ եմ, և զարմանալի չի լինի, որ ինձ կհոշոտեն և կկտցահարեն, սակայն, այնուամենայնիվ, ես չեմ կարող փոխել իմ դիրքավորումը,— գրում է Կապիցան Լոնդոնում մնացած իր կնոջը:— Ես ինձ շատ գորավոր եմ զգում, որովհետև խիղճս բոլորովին մաքուր է: Ես չունեմ նույնիսկ փոքրագույն արարք, որի համար ես կկանգնեի մեր ժողովրդի, երկրի, կառավարության և նույնիսկ կոմկուսի առջև...»:

Դրանք սոսկ բառեր չէին: Այն սոսկալի պայմաններում Կապիցան դրսևորեց մեծ արիություն, սկզբունքայնություն: Նա նամակներ է գրում պետության ղեկավարներին, այդ նամակները հագեցած են գիտության ճակատագրի նկատմամբ խորը հոգատարությամբ: Նույնիսկ այն տարիներին, երբ գիտությունն իր կամքին հակառակ հաճախ ներգրավվում էր քաղաքական ինտրիգների մեջ, Կապիցան պահանջում էր

(Շարունակությունը՝ 3-րդ էջում)

Կարտոֆիլի բարձր բերք՝ իսկական սերմից

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՓԱԹ ՌՈՒԻՆ ԵՎ ԱՐԹԻԿՑԻ ԳԵՎՈՐԳ ԱՍԱՏՐՅԱՆԸ ԳՐԿԱԽԱՌՆՎՈՒՄ ԵՆ Սենսացիա Գետափում

Դժբախտ է այն մարդը, որն ապրում է գծված, զրված, չափած-ձևած դոգմաներով ու երբեք չի ձգտում կյանքում կատարել վճռական քայլ, դիմել ռիսկի [illegible] նմանման պիտակներ ու մեղադրանքներ չես կարող ասել Արթիկի շրջանի Գետափ գյուղի բնակիչ Գևորգ Ասատրյանի և նրա ընտանիքի մասին: Նրանք իսկական նորարար են, պրպտող, որոնող մարդիկ: Երբ ամերիկյան «ՎՕՔԱ» կազմակերպությունը կարտոֆիլի իսկական սերմ բերեց Հայաստան ԱՄՆ-ի Հայկական օգնության ֆոնդի միջոցներով, նըպատակը պարզ էր. շրջափակված Հայաստանում, որտեղ այսօր (բացառված չէ և վաղը), փակ են դրսի ճամփաները և հնարավոր չէ ներմուծել հազարավոր տոննա կարտոֆիլի սերմացու, ստեղծել, հիմնել իսկական սերմով կարտոֆիլ աճեցնելու մշակույթ (տես՝ «Նպատակ», № 6): Եվ ահա ՎՕՔԱ-ի կամավորները ձեռքի մի պայուսակով բերեցին այնքան սերմ, որը փոխարինում էր 850 տոննա սովորական սերմացուին: Սերմերը բաժանվեցին հիմնականում Կամոյի, Սևանի, Մարտունու, Ապարանի շրջաններում, մի քիչ էլ խիստ պատահական դիպվածով բաժին հասավ Գևորգ Ասատրյանին, որը դեռևս 1984-ին առաջարկում էր իսկական սերմով ցանք կատարել և որին, Հայկական հեռուստատեսությունից բացի, ամեն տեղ, այդ թվում գյուղատնտեսական մարմիններն ու մասնագետները առաջարկեցին, ավելի «լուրջ գործով» զբաղվել: Ու նա զբաղվեց... լեռնային ցուրտ պայմաններում, ջերմոցում աճեցնելով կաղամբի, ծաղկակաղամբի, ճակնդեղի, կարտոֆիլի իսկական սերմի սածիլներ, դրանք ցրտահարումների վտանգից հետո տեղափոխում է բաց դաշտ և ստանում հիանալի բերք, ապահովելով բույսի էլիտային արժանիքները:

Ամերիկացի Փաթ Ռոուի և մի քանի այլ հետաքրքրասերների հետ ժամանում ենք Գետափ: Գևորգ Ասատրյանը դիմավորում է մեզ իր այգում, որն ավելի շատ արևադարձային փարթամ մի տարածք է հիշեցնում: Ռոուն անհանգիստ, անհամբեր սպասում է սեփական աչքերով տեսնել իր բերած սերմից ստացված կարտոֆիլը: Տանտերը և հյուրընկալությամբ ու ոգևորությամբ իր ամուսնուց հետ չմնացող տանտիկինը արագորեն քանդում են կարտոֆիլի մի թուփ և փարթամ բույսի տակից, անձրևից հետո առավել սևացած սևահողի մեջ երևում են ճերմակ պալարները:

— Բռավո՛, բռավո՛,— ուրախությունը համընդհանուր էր,— ասես բոլորս մի զանձ գտանք: Իրականում հենց այդպես է, դա, իրոք, գանձ է:

Փաթ Ռոուն հուզված է, շփոթված ու ձեռքն առնելով հայոց հողում ամերիկյան գիտության վերջին նվաճումներից մեկը՝ պաշտպանական պատյանով ծածկված ճերմակ գրանուլներից ստացված առաջին կարտոֆիլը, ասում է.

— Այս տոնակալու համար միայն աշխատանքը, ջանքերը քիչ են, խելք, միտք է հարկավոր և դուք, հայերդ ունեք,— ուրախությունը կրկնակի է, քանի որ շատերն անհաջողել են, թե իրենց մոտ բերք չի ստացվել: Ուրեմն, խախտել են տեխնոլոգիան, չէ որ Գևորգ Ասատրյանը բացառություն չէ, նրա տված սածիլներով հիանալի բերք են ստացել Գետափում, Մանթաշում, Անուշավանում, նաև Արթիկում:

Ամերիկացիները իրենց սերմերի համար տվել էին աճեցնելու կարգը, տեխնոլոգիան, բայց քանի որ Գևորգ Ասատրյանի փորձը գերազանցել է սպասելիքը, այժմ էլ ունկընդրենք նրա փորձը:

— Իսկական սերմը ցանում եմ ջերմոցում և պահում մոտ 50—55 օր: Ջերմոցում տաք է և նաև միշտ խոնավ եմ պահում հողը: Սերմերը շաղ եմ տվել հողի վրա, հետո ցանել վրան հող, մոտ 7 մմ բարձրությամբ: Ավելի խորը սերմերը չեն ծլի: Երբ սածիլները հասան 12—18 սմ-ի, դրանք ջրած հողից հանեցի և զգուշորեն տեղափոխեցի դաշտ: Նախօրոք փխրեցրած հողում տեղավորեցի սածիլները՝ սովորական կարտոֆիլի նման և անմիջապես ջրեցի, հետո՝ երկու օրը մեկ ջրում էի, մինչև սածիլները ամրացան: Հետո՝ ինչպես սովորական կարտոֆիլը: Հիմա դեռ հուլիսի վերջն է, տեսեք ինչ հիանալի պալարներ են: Բայց դեռ օգոստոս-սեպտեմբեր-հոկտեմբեր ամիսներ կան, պատկերացրեք որքան կաճեն: Դրանք ուժեղ սերմեր էին, վիրուսազերծ: Արդեն մեր տեղական սերմերից անագին ժամանակ էր անցել, երբ ցանեցի ամերիկյան սերմերը: Բայց վերջիններս ծլեցին և անցան տեղական տեսակին: Լավ սերմ է. բոլորին տվեցի սածիլներ: Սրա առավելությունն այն է, որ համը մեր կարտոֆիլն է հիշեցնում, իսկ մեզ մոտ տարածված «Մոնա Լիզա» տեսակը, թեև բարձր բերք է տալիս, բայց քաղցրահամ է և հաճախ դառնում է քաղցրությունը սիրող ճիճուների կերակուր: Շնորհակալություն ՎՕՔԱ-ին այս օգնության համար,— իր զրույցն է ավարտում Գևորգ Ասատրյանը:

Շնորհակալություն ձեզ՝ գետափցի հողագործ, գիտության ու նորարարությանը միշտ հավատարիմ մնացած ՀԱՅ ՄՏԱՎՈՐԱԿԱՆ:

Մի զարմացեք. Գևորգ Ասատրյանը հողագործ է, գյուղացի, բայց իր իմաստությամբ ու կյանքի նկատմամբ դիրքորոշմամբ ավելի շատ մտավորական է, քան նրանք, ովքեր, ավա՜ղ, միայն կրթությամբ են մտավորական...

Այսպե՛ս...

Վլադիմիր ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ
Արթիկ, Գետափ

Լ. ՕՐԲԵԼՈՒ ԱՆՎԱՆ ՖԻԶԻՈԼՈԳԻԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏՈՒՄ

Ակադեմիայի գիտական օջախները

(Սկիզբը՝ 1-ին էջում)

[illegible]

Գյուղատնտեսական կենդանիների ֆիզիոլոգիայի (վարիչ՝ կենսաբանական գիտությունների դոկտոր Ռ. Ա. Հարությունյան): Մինչ 1985 թ. այս լաբորատորիայի աշխատանքները ղեկավարվել են ՀՀ ԳԱ ակադեմիկոս, կենսաբանական գիտությունների դոկտոր Ս. Կ. Կարապետյանի կողմից: Լաբորատորիայի աշխատանքները նվիրված են գյուղատնտեսական կենդանիների ջերմային համակարգի կարգավորման կենտրոնական և ծայրամասային նեյրոմեդիատորային մեխանիզմների առանձնահատկություննե-[illegible] մաններից, շարունակում է մընալ բարձր՝ կիրառվում են ժամանակակից նյարդաֆիզիոլոգիական, նյարդակենսաբանական, նյարդաձևաբանական, հյուսվածքաքիմիական, նյարդադեղաբանական, նյարդակիբեռնետիկական և այլ բարդ մեթոդներ, ինչպես նաև նյարդաէնդոկրինոլոգիայի, կլինիկական նյարդաբանության և ուրիշ նյարդագիտությունների ընդհանուր դրույթներն ու մեթոդական մոտեցումները:

Սկսած 1976 թվականից, ՀՀ ԳԱԱ ակադ. Լ. Օրբելու անվան ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտում գործում է դոկտորական և թեկնածուական թեզերի պաշտպանության մասնագիտացված խորհուրդը «մարդու և կենդանիների ֆիզիոլոգիա» մասնագիտությամբ, որը վերահաստատվել է նախկին ԽՍՀՄ բարձրագույն որակավորման հանձնաժողովի կողմից՝ 1990 թվականին, իսկ այժմ արդեն մեր հանրապետության համապատասխան հանձնաժողովի կողմից: Այս ազգային խորհրդում արդեն պաշտպանվել է առաջին թեկնածուական թեզը: Մասնագիտացված խորհրդի գործունեության ընթացքում արդեն պաշտպանվել և հաստատվել են 130 թեզեր, որոնցից 18-ը դոկտորական: Հատկանշական է, որ պաշտպանված թեզերի մոտ 45 տոկոսը բաժին է ընկնում ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտի գիտական աշխատողներին, որոնց կողմից պաշտպանվել և հաստատվել են 9 դոկտորական և 43 թեկնածուական թեզեր: 9 դոկտորական և 38 թեկնածուական թեզեր պաշտպանվել են Հայաստանի Հանրապետության տարբեր բուհերի [illegible] ուղղություններում ուղեղիկի և ուղեղաբնի ֆիզիոլոգիայի, վեգետատիվ նյարդային համակարգի ֆիզիոլոգիայի և նյարդային համակարգի կոմպենսատոր հարմարողականության ֆիզիոլոգիայի բնագավառնե-րում համարվել ու շարունակում է մնալ գլխավորը՝ առաջատարը:

[illegible] րաբերությունները» թեմայով համատեղ աշխատանքներ են կատարվել Իեն քաղաքի Շիլլերի անվ. համալսարանի ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտի հետ:

Ինստիտուտում մեծ աշխատանք է կատարվում, նվիրված ակադ. Լ. Ա. Օրբելու [illegible] ... րրման, բարձրակարգ կադրերի պատրաստման, ինստիտուտի հաստատման հարցերում: Ինստիտուտի հաստատման գործում կարևոր դեր է խաղացել Լ. Օրբելու կողմից իր տաղանդավոր աշակերտ, պրոֆ. Ա. Մ. Ալեքսանյանին ՀՀ ԳԱ ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտ, ղեկավար պաշտոնի, առաջադրելու հանգամանքը, ինչպես նաև իր անձնական գրադարանի և թանգարանի նվիրատվությունների ինստիտուտին նվիրումը: Նկատի ունենալով ակադ. Լ. Ա. Օրբելու մեծ ծառայությունը Հայաստանում ֆիզիոլոգիական գիտության զարգացման գործում, 1959 թվականին ՀՀ ԳԱ ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտը անվանակոչվում է նրա անունով:

Բավականին աճել են ինստիտուտի գիտնականների կապերը ներդրական բնույթի հիմնարկների հետ: Ինստիտուտում մշակվել և իրականացվում են ստացված արդյունքների ներդրման աշխատանքները: Այդ աշխատանք-[illegible] րոնք ևս են դրվել և ներդրվում են գործնական բժշկության տարբեր բնագավառներում (նյարդաբանություն, նյարդավիրաբուժություն, վիրաբուժություն, ակնաբուժություն, ստոմատոլոգիա) և տեխնիկայում (ատոմակայաններ): Ինստիտուտի գիտական կոլեկտիվը պարբերաբար և բարձր գիտական մակարդակով կատարել է պետական հանձնարարականներ: Այսպես, վերջին 10 տարիների ընթացքում հաջողությամբ կատարվել և հաշվետվությունները ընդունվել են նախկին ԽՍՀՄ գիտության ու տեխնիկայի պետական կոմիտեի կողմից 8 հանձնարարականներ, որոնցից վերջինը հանձնվել է 1990 թվականին:

ՀՀ ԳԱԱ ակադ. Լ. Ա. Օրբելու անվան ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտում կատարվող աշխատանքները հեռանկարում կապված են վերը շարադրված գիտական ուղղությունների խորացված մշակման, ինչպես նաև մի շարք նոր ուղղությունների ներդրման հետ: [illegible] կի էլեկտրաֆիզիոլոգիական, կենսաֆիզիկական, իմունոքիմիական, հիստոքիմիական, նեյրոքիմիական, գենային ինժեներային, մաթեմատիկական մոդելավորման (մանրակերտման) և մարդու հոգեֆիզիոլոգիական հարցերի ուսումնասիրությունների մեթոդները, հնարավորություն կընձեռվի բացահայտել մարդու և կենդանիների օրգանիզմի կենսական պրոցեսների հիմքում ընկած նուրբ և բարդ ֆիզիոլոգիական մեխանիզմները:

Լ. ՄԱՏԻՆՅԱՆ
Կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, Լ. Ա. Օրբելու անվան ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտի նյարդա-ներզատչական փոխհարաբերությունների լաբորատորիայի վարիչ

Խ. ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆ
Կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, Լ. Ա. Օրբելու անվան ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտի փոխտնօրեն գիտական հարցերի գծով

ԿԱՄԱՐԻ ՏՈՆՈՅԱՆ

ԴԱՏԱՊԱՐՏՎԱԾ Է ՀԱԿԱԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԼԻՆԵԼՈՒ

(Սկիզբը՝ № 14-ում)

Այս պայմաններում ասել, թե իր տնտեսական քաղաքականությամբ էկոնոմիկան դեֆիցիտային-ինֆլյացիոն վիճակի հասցրած «դեմոկրատական-ռեֆորմատորական» կառավարությունն ընդունակ է վերացնելու գործազրկությունը, կասեցնելու հանցագործությունների աճը, միևնույն է, թե ասել՝ գործազրկությունը վերացնելու և հանցագործությունների աճը կասեցնելու ընդունակ է այն կառավարությունը, որն իր տնտեսական քաղաքականությամբ խթանում է այդ գործազրկությունը և հանցագործությունների աճը: Նշանակում է ասել անհեթեթություն: Իսկ վերևում դրըված այն հարցին, թե՝ «նոր հարստացող բուրժուազիայի պլանը պետք է համարել մաֆիա՞ կամ հանցագործ խո՞ւմբ, թե՞ պարզապես բուրժուազիայի դասակարգ», կարելի է պատասխանել. հանցավոր են այն էկոնոմիկան, այն հասարակական կարգը, որոնցում հակաէկոնոմիկական անաշխատ յուրացումը վերածվում է եկամուտներ ունենալու, գոյատևելու և հարստանալու միակ հնարավոր միջոցի:

ՆԱԵՎ ՕՏԱՐՎԱԾՆԵՐԻ ԵՎ ՄԵՐԺՎԱԾՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Այսպիսով, մենք կարող ենք խոսել դեֆիցիտային-ինֆլյացիոն էկոնոմիկայի պայմաններում կազմավորվող մի հասարակական ֆորմացիայի մասին, ուր սոցիալական պատնեշի մի կողմում կանգնած է հարստացող բուրժուազիայի դասակարգը, մյուս կողմում՝ նրա կողմից հարստահարվող աշխատավորական զանգվածների և ապասոցիալականացվածների դասակարգերը:

Այս ամենից հետո կարելի է առանց տարակուսելու ասել. մեր էկոնոմիկայում «դեմոկրատ-ռեֆորմատորների» կողմից կատարվող բոլոր ռեֆորմների իմաստն այն է, որ մեզ կրկին վերադարձնում են նույն այն հնագույն տնտեսական հարաբերություններին, որոնք գոյություն ունեին դեռ Շումերի, Աքադի, Հին Հռոմի ժամանակներում և 13-րդ դարում նույնպես՝ նույն դասակարգային հասարակարգին:

«Բնակչության սոցիալական պաշտպանության», «մարդու ազատությունների և իրավունքների» մասին ամենից շատ շաղակրատում են «դեմոկրատ-ռեֆորմատորները», որոնց իսկական նպատակը բուրժուական դասակարգային հասարակարգի վերականգնումն է՝ ողջ ազգային հարստության կուտակումը սեփական նորաստեղծ բուրժուազիայի մոտ, որպես նրա մասնավոր սեփականություն, որպես նախնական կապիտալ՝ ի հաշիվ նույն բնակչության: Նույն «դեմոկրատ-ռեֆորմատորների» իսկ կողմից դեֆիցիտային-ինֆլյացիոն վիճակի հասցված էկոնոմիկայի պայմաններում աշխատավոր մարդուն, հասարակ քաղաքացուն տրված է միայն մեկ իրավունք՝ մինչև վերջին հնարավորությունը շահագործվելու, հարստահարվելու և այնուհետև հասարակության նյութական արտադրության և բաշխման պրոցեսից դուրս շպրտվելու, այդ պրոցեսից «ազատ» լինելու իրավունքը:

ԴԱՏԱՊԱՐՏՎԱԾ Է ԼԻՆԵԼՈՒ ՀԱԿԱԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

Մի բութ համառությամբ «դեմոկրատ-ռեֆորմատորները» շարունակում են հավատ ներշնչել (հավատում եմ, որովհետև չեմ ճանաչում) ավելի ու ավելի աղքատացող ժողովրդական զանգվածներին՝ թե ահա, մի քիչ էլ՝ և առկա դեֆիցիտային-ինֆլյացիոն էկոնոմիկան մեզ կհասցնի բոլորիս երազած լուսապայծառ ապագային, Երկրի վրա կտիրի համընդհանուր կապիտալիստական դրախտը, թե բոլոր մարդկանց պահանջմունքները բավարարված կլինեն արդի ամերիկյան ապրելակերպի ամենաբարձր ըստանդարտներին համապատասխան: Այդ հավաստիացումները ավելի հիմնավորված և իրականանալի չեն, քան Փրկչի հավաստիացումները Երկրային դրախտի մոտալուտ գալստյան մասին:

«Հանուն ռեֆորմների՝ առանց ժողովրդի աղքատացման» լոզունգը, որ սիրում են տեղի-անտեղի կրկնել «դեմոկրատ-ռեֆորմատորները», նրանց ստեղծած դեֆիցիտային-ինֆլյացիոն «շուկայական» էկոնոմիկայում անիրագործելի է և կեղծ:

Ինչպիսի սոցիալական քաղաքականություն էլ վարի «դեմոկրատ-ռեֆորմատորական» կառավարությունը, միևնույն է, շարունակելով «տնտեսական ռեֆորմների» նույն քաղաքականությունը, այդ իսկ քաղաքականության հետևանքով ըստեղծված դեֆիցիտային-ինֆլյացիոն էկոնոմիկայում նա օբյեկտիվորեն դատապարտված է նոր կազմավորվող բուրժուազիայի և երբեք աշխատավորների շահերին ծառայելու, օբյեկտիվորեն դատապարտված է լինելու հակաժողովրդական:

ԱՌԱՆՑ ՊԱՏՄԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՉԻ ԻՄԱՍՏԱՎՈՐՎԻ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

(Սկիզբը՝ № 14-ում)

Պատմիչը հաղորդում է, որ Վահանն ու Մերուժանը ավերում էին եկեղեցիները, իսկ մարդկանց, ում բռնում էին, այդ թվում և փախած նախարարների կանանց, ստիպում ընդունելու զրադաշտականությունը: Վահանի խորթ քույր Համազասպուհին, Մամիկոնյան տոհմից, Ռշտունիքի իշխանի կինն էր: Նա նույնպես գերի է ընկնում դավաճաններին և պահվում Վան ամրոցում, հրաժարվում ընդունել մազդեիզմը, որի պատճառով ենթարկվում է տանջալից մահվան. նրան կախում են գլխիվայր բարձր ծայրի վրա, ոտներից չվան ձգելով: Այնուհետև պատմիչը շարունակում է. «Եվ այնչափ չար էին այն երկու մարդիկ, որ մինչև անգամ իրենց մերձավորներին չէին խնայում, այլ անողորմաբար չարչարում էին թե օտարներին և թե իրենց ընտանիքներին»: Այս գլխի վերջում էլ պատմիչը հաղորդում է Սամվելի կողմից հոր և մոր սպանության մասին:

Այսպիսով, այդ արարքով Սամվելը գործնականում կատարեց իր բարոյական և քաղաքացիական պարտքը հայրենիքի հանդեպ:

Խալաթյանի կարծիքով Սամվելը հորը սպանելուց հետո հավանաբար զգում էր, որ մարդիկ խուսափում են իրենից, պատմիչը ասում է՝ «Նա փախավ»: Մի մարդ, որ ընդունակ է սպանել հորը, կսպանի նաև մորը: Նա այդ էլ արեց: Իսկ այն մարդը, որ ընդունակ է սպանել հորն ու մորը, կըսպանի եղբորը, քրոջը, հերթը կհասնի մեզ, չէ որ մենք նրա համար հարազատ չենք:

Սխալ բարոյական քարոզ. քննադատի բարոյախոսության մեջ շփոթված է մասնավոր դեպքը ընդհանուր բարոյական քարոզի հետ:

Սամվելը սպանեց ծնողներին ոչ թե այն պատճառով, որ ընդունակ է առանց պատճառի մարդ սպանել, այդ թըվում նաև հորն ու մորը. այդպես են վարվում միայն սադիստները: Նա սպանեց հանցավոր՝ դավաճան և ուրացող ծնողներին: Սամվելը չէր սպանի «մեզ» (այն է՝ բոլորին, ում պատահի), որովհետև հանուն «մեզ» (բոլորիս) նա սպանեց նրանց հորը և նրա գործակիցներին, ովքեր սպանում էին ժողովրդին (այն է՝ մեզ): Սպանում էր և սրով, և կրոնափոխությամբ, ինչի մասին հաղորդում է պատմիչը: Եվ Սամվելը փախավ ոչ թե այն պատճառով, որ զգում էր, թե մարդիկ խուսափում են իրենից՝ պատմիչի հաղորդումը որ կանայք ճիչ ու աղաղակ էին բարձրացրել, երբ կարծել էին, թե Սամվելը զոհվել է, ուղիղ հակառակն է ապացուցում:

Քննադատի կարծիքով Սամվելը հավանաբար պատերազմող չէր, խուսափում էր թեժ մարտերից և ծեր զինվորները ներքուստ արհամարհում էին նրան: Սակայն հոգով նա հայրենասեր էր և տանջվում էր հոր ու մոր կորստաբեր արարքներից: Երևի ժամանակի ամեն մի հայ պատրաստ էր սպանելու նրա հորն ու մորը: Բայց դա արեց հենց որդին:

Համամիտ ենք, որ դեպքերին ժամանակակից յուրաքանչյուր հայ պատրաստ էր սպանելու դավաճաններին: Բայց այդ դեպքում ո՞րն է Սամվելի հանցանքը՝ առաջին հերթին նա էր պարտավոր ի կատար ածել ոճիրը, որովհետև դրանով ոչ միայն կատարում էր իր քաղաքացիական պարտքը, այլև փրկում էր իր ընտանիքի և տոհմի պատիվը:

Սամվելի արարքը նույնքան մերժելի է, որքան ծնողների ազգադավությունը, շարունակում է քննադատը: Նրանց ներքին կարելի է իրար կողքի դնել, այդպիսի ծնողներից հենց այդպիսի զավակ կարող էր ծնվել:

Մի՞թե: Իսկ մեր կարծիքով այս դիտողությունը ակնհայտ թյուրիմացություն է: Բնության շնորհ պետք է համարել, որ այդպիսի ծնողներից ծնվել էր Սամվելի պես զավակ: Տրամաբանորեն և գենետիկորեն հակառակը պետք է լիներ: Բնությունը տվյալ դեպքում հնարավորություն է տվել զավակին չժառանգել ծնողների անբարոյականությունը և մնալ հարազատ իր փառապանծ տոհմի ավանդույթներին և բարոյական կերպարին:

Տարօրինակ է Խալաթյանի ենթադրությունը, իբր Սամվելը Խաղտիքում երևի գնորվեց կամ այլ ոճիրներ գործելով կործանվեց: Հիրավի, գըրնող, հակասական մի կերպար:

Այս տողերից հետո կարելի է միայն զարմանալ, թե ինչպես եզրահանգումները կատարվում են ոչ թե աղբյուրների տեղեկություններից, այլ սեփական ենթադրություններից: Տվյալ դեպքում անտեսված են երկու պատմիչների տեղեկությունները՝ Փավստոս Բուզանդի և Մովսես Խորենացու: Առաջինի մասին ասվեց վերը, իսկ Խորենացու հաղորդման շնորհիվ հայտնի է, որ Սամվելը մինչև 380-ական թվականների կեսերը Հայաստանում էր և Արշակ Գ թագավորի (378—387) մտերիմը:

Ուրեմն, նա վերադառնալով Խաղտիքից, ծառայում էր Պապ թագավորի հաջորդ Արշակ Գ-ին, իսկ երբ 387-ից երկրում իշխեցին միաժամանակ Արշակ Գ-ն և Խոսրով Գ-ն, հավատարիմ մնաց Արշակին, բայց ի վերջո երկյուղ կրելով թշնամիներից, անցավ Բյուզանդիա (Մովսես Խորենացի, Հայոց պատմություն, աշխարհաբար թարգմանությունը Ստ. Մալխասյանի, Երևան, 1990, Գիրք Գ, գլ. Խե, էջ 205): Այս տվյալներից, ընդ որում բոլորին հանրահայտ, պարզ է, որ Սամվելը ոչ թե գնորվել էր, այլ սրով և գաղափարով ծառայում էր հայրենիքին:

Հոդվածագրի կարծիքով Սամվելի կերպարը կարող է մեկ այլ մեկնաբանություն ըստանալ, քանզի ըստ Բուզանդի (ինչպես մեկնաբանում է հոդվածագիրը) Սամվելը լիարյուն հայ չէր, մոր կողմից պարսիկ էր, այն էլ արքայազն: Հետևապես պարսիկ Սամվելը սպանեց հայ հորը, պարսկական արքունիքում հայրասպանությունը կամ եղբայրասպանությունը սովորական երևույթ էր: Մյուս կողմից նրա մեջ խոսողը հայի արյունն էր, նրա և իր հոր հայրենիքը Հայաստանն էր, ուստի երբ սպանեց հորը, նա պարսիկ էր, իսկ երբ սպանեց պարսիկ մորը տիպիկ հայ էր, այդ դարաշրջանում հայն ու պարսիկը անհաշտ թշնամիներ էին:

Պատերազմ էր, անգամ նույն մարդու մեջ դրսևորվեց երկու արյունների անհաշտությունը: Այս դեպքում Սամվելի մեջ խառն արյունների պաթոլոգիան ավելի էր, քան հայրենասիրությունը:

Հոդվածագիրը ակնհայտ շփոթության մեջ է՝ Սամվելի մայրը ոչ թե պարսկուհի էր, այլ հայ ազնվական կին՝ Տաճատուհի Արծրունին: Խալաթյանը սխալ է հասկացել Փավստոս Բուզանդի հաղորդումը և բոլորովին աչքաթող է արել Մովսես Խորենացու վկայությունը:

Փավստոսի մոտ ասված է. «... զարկեց սպանեց իր հոր Վահանին և իր մոր Որմիզդուխտին, պարսից Շապուհ թագավորի քրոջը...» (էջ 277): Մովսես Խորենացին նույն դեպքի մասին գրում է, որ Սամվելը «սպանել էր իր հորը՝ Վարդանին, ուրացության պատճառով, ինչպես և մորը, Տաճատուհուն, ուստի երկյուղ կրելով պարսիկներից և Արծրունիներից, իր քեռիներից, չէր համարձակվում հույներից անջատվել» (տես Հայոց պատմություն, գիրք 3, գլ. ԽԸ): Այսպիսով, Որմիզդուխտը Սամվելի խորթ մայրն էր, բայց Փավստոսը չի ճշտում այդ փաստը: Նույնիսկ հասակով Սամվելը չէր կարող լինել Որմիզդուխտի որդին, քանզի այդ դեպքում մայրասպանության ժամանակ կարող էր լինել ամենաշատը 2—3 տարեկան, այնինչ նա արդեն քաջ մարտիկ էր և մասնակցում էր կռիվներին: Ուրեմն առնվազն 17—18 տարեկան էր:

Դրանից բխում էր մի աներկբայելի հետևություն՝ Սամվելը լիարյուն հայ էր և արյունախառն պաթոլոգիան ոչ մի կապ չունի նրա արարքի հետ: Խալաթյանի փորձը՝ Սամվելի կերպարին «մեկ այլ մեկնաբանություն տալ», պատմական աղբյուրների սխալ մեկնաբանության արդյունք է:

Վերջին քննադատական դիտողությունը. Սամվելը ինքն իրեն դատապարտել էր սոսկալի մի տառապանքի, ոչ պակաս, քան Էդիպուսը, որը զըրկել էր իրեն «մարդկանց» դեմքը տեսնելու հնարավորությունից, մինչդեռ Սամվելը ամեն օր տեսնում էր այն աշխարհը, որի բնակիչը լինելու երջանկությունից ինքն էր զրկել իրեն:

Որպեսզի մեկնաբանվի այս եզրափակիչ բարոյախոսությունը, անհրաժեշտ է մի քանի գծերով պարզաբանել Էդիպուս արքայի արարքը, նրա դրդապատճառները և նոր համեմատվի Սամվելի կերպարի հետ:

Էդիպուսը հին հունական դիցաբանության մեջ Թեբեի թագավորն էր: Նրա հորը՝ Լայոս թագավորին գուշակված էր, որ կզոհվի սեփական որդու ձեռքով, ուստի նորածին որդուն (Էդիպուսին) թողել էր սարում: Սակայն երեխային փրկել էր հովիվը: Էդիպուսը մեծանում է և պատանի հասակում իրերի բերումով, ճանապարհորդելիս, պատահական վիճաբանության ժամանակ հարվածում է մի անծանոթ մարդու (իր հորը), որը մահանում է:

Մի քանի դիպվածներից հետո նա թագավորում է Թեբեում և ամուսնանում այրի թագուհու (իր մոր) հետ, որից ունենում է չորս երեխա: Միայն 20 տարի անց ճշմարտությունը պարզվում է, մայրը կախվում է, իսկ ինքը՝ Էդիպուսը, կուրացնում է իրեն և գնում կամավոր տարագրության:

Ի՞նչ բան է Էդիպուսի ճակատագիրը: Պատասխանելով այդ հարցին, անտիկ դիցաբանության մասնագետ Ս. Ավերինցևը գրում է, որ նրա ճակատագիրը կազմված է երկու բաղադրիչներից՝ անգիտակցաբար կատարված հանցանքից և գիտակցաբար ընդունած պատժից: Էդիպուսը անգիտակից հանցագործ է, նա չի պատկերացնում, թե ինչ է կատարում...

Ուրեմն Էդիպուսի և Սամվելի արարքները տարբերվում են իրարից հիմնական մի քանի բարոյական չափանիշներով.

ա. Էդիպուսը սպանել է հորը պատահական վիճաբանության ժամանակ և չի գիտակցել, թե ում է հարվածում: Նա սպանելու նպատակ չի էլ ունեցել:

բ. Հոր այրին, իր մայրը, ամուսնանալով որդու հետ չի իմացել խնդությունը, ունեցել է նրանից երեխաներ, միայն 20 տարի անց իմանալով՝ կամավոր կախվել է, չդիմանալով դրամայի ծանրությանը: Ասել է, թե Էդիպուսը չի սպանել մորը:

գ. Ամենակարևորը մեզ զբաղեցնող բարոյական նորման չափելու և երկուսի արարքները համեմատական չափանիշով գնահատելու համար՝ Էդիպուսի հայրը հայրենիքի դավաճան չէ և սպանվել է ոչ թե ուրացության, թշնամու կողմը անցնելու համար, ինչպես Սամվելի հայրը: Նա դժբախտ պատահարի զոհ է:

Եզրակացություն. ոչ մի համեմատություն և նույնացում երկուսի միջև չի կարող լինել, հայրասպանության պատճառները նշված երկու անձերի մոտ չափազանց տարբեր են և հեռու միմյանցից, Սամվելին հայկական Էդիպուս համարողը պարզապես չի հասկացել ոչ մեկի և ոչ էլ մյուսի կերպարը:

Նույն ձևով էլ հակապատմական է Պավլիկ Մորոզովի արարքի համեմատումը Սամվելի արարքի հետ, որին ականարկում է հոդվածագիրը: Պավլիկի հայրը հայրենիքին չէր դավաճանել, նա պարզապես պատկանում էր մի սոցիալական խավի, որի դեմ պաշտոնական գաղափարախոսությունը թշնամական պրոպագանդա էր տանում, իսկ պիոներ որդին, ազդված այդ պրոպագանդայից կատարում է մի քայլ, որը ժամանակին գովեստի է արժանացել, իսկ այժմ դատապարտվում է: Բայց ինչ ընդհանուր բան կա Պավլիկի և իշխան Սամվելի արարքների միջև: Բացարձակապես ոչինչ: Այս դեպքում ևս բացակայում է ամենակարևոր հանգամանքը՝ հայրենիքի դավաճանության պահը սուբյեկտներից մեկի մոտ:

Հակառակ դրան, համաշխարհային պատմությունից հայտնի են բազմաթիվ օրինակներ, որոնք նույնանում են Սամվել Մամիկոնյանի ոճրին: Չգիտենք, գիտակցաբար, թե անգիտակցաբար Զորայր Խալաթյանը լռում է նրանց մասին: Բոլորին քաջ հայտնի է թեկուզ կազակների ատաման Տարաս Բուլբայի արարքը, որը սպանեց հարազատ որդուն հայրենիքի դավաճանության համար: Նույն ոճիրը կատարեց ռուսաց թագավոր Պետրոս I-ը՝ դատապարտելով մահապատժի որդուն, թագաժառանգ Ալեքսեյին: Արշակ Բ-ի սպարապետ Վասակ Մամիկոնյանը սպանեց եղբորը՝ Վարդանին, դավաճանության համար: Նման օրինակները բազմաթիվ են:

Խալաթյանի համար բարոյականության չափանիշը Կոնֆուցիոսի ասքն է. Աշակերտը ասում է՝ «Մեր երկրի մարդիկ արդարամիտ են: Երբ հայրը մի ոչխար գողացավ, որդին գնաց և վկայեց հոր գողությունը»: Ուսուցիչը պատասխանում է՝ «Մեր երկրի արդարամիտ մարդիկ տարբեր են ձերիններից: Հայրն իր որդիների սխալներն է թաքցնում, որդին՝ հոր: Սա է հենց արդարամտությունը»:

Այս ասքի չափանիշով էլ քննադատը եզրակացնում է, որ Սամվելի վարքին անհնարին է միանշանակ պատասխան տալ: Ըստ Կոնֆուցիոսի ասքի՝ աշակերտը կարդարացներ, իսկ ուսուցիչը կդատապարտեր նրան:

Այս եզրափակումը զուրկ է պատմական հիմքից, որովհետև ուղիղ հակադիր է սկզբնաղբյուրների հաղորդած տվյալներին: Խալաթյանը մի դեպքում սխալ է մեկնաբանում պատմիչների վկայությունները, մյուս դեպքում պարզապես անտեսում է նրանց: Ուստի նրա պատկերացումը արդարության և բարոյականության մասին զուրկ է պատմականությունից (իստորիզմից): Կոնֆուցիոսի բազմաթիվ ասքերից ընտրըված է մեկը, որը հարմար է իր պատկերացումներին և Սամվելի արարքի բարոյականությունը չափվում է արհեստական չափանիշով: Նույն Կոնֆուցիոսը ունի մեկ այլ ասք՝ «Գիտակցել պարտավորությունը և չկատարել այն՝ դա վախկոտություն է»: Այս միտքը ճիշտ արտացոլում է Սամվելի թե հոգեբանությունը և թե գործելակերպը՝ նա գիտակցում է իր պարտքը և չի վախենում իրագործելու այն: Ավելին՝ նա պարտավոր է իրագործելու, որովհետև հայրենասիրությունը ոչ միայն մասնավոր, այլ նաև ընդհանուր համազգային, հասարակական-քաղաքական բարոյական կատեգորիա է: Բոլոր դարաշրջաններում և բոլոր ժողովուրդների մոտ պարտքը հայրենիքի հանդեպ համարվել է առաջնային: Ֆրանսիացի գրողներից մեկը գրել է, որ երբեմն տառապալի է լինում կատարել պարտքը, բայց ավելի տառապալի է չկատարել այն: Համոզված ենք, որ Սամվելի համար շատ տառապալի էր հանուն պարտքի դառնալ ծնողասպան: Բայց տվյալ դեպքում նա ղեկավարվել է միակ ճիշտ բարոյական չափանիշով՝ «արդարությունը կայանում է նրանում, որպեսզի յուրաքանչյուրը ստանա արժանին»: Այդ ասույթը պատկանում է Ցիցերոնին, բայց այն ունի համամարդկային հնչեղություն: Հենց այդ հնչեղությամբ, անկախ Ցիցերոնից, ավարտում է հայ մեծ գրողը իր պատմական վեպը: Սամվելը սպանում է ուրացող մորը. «Բազմության միջից լսելի եղան ուրախանալի աղաղակներ.

— Արժանի՜ էր...»:

Այս տողերով խոսում է պատմական ճշմարտությունը:

ՌԱՖԱՅԵԼ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ
Պատմական գիտությունների դոկտոր

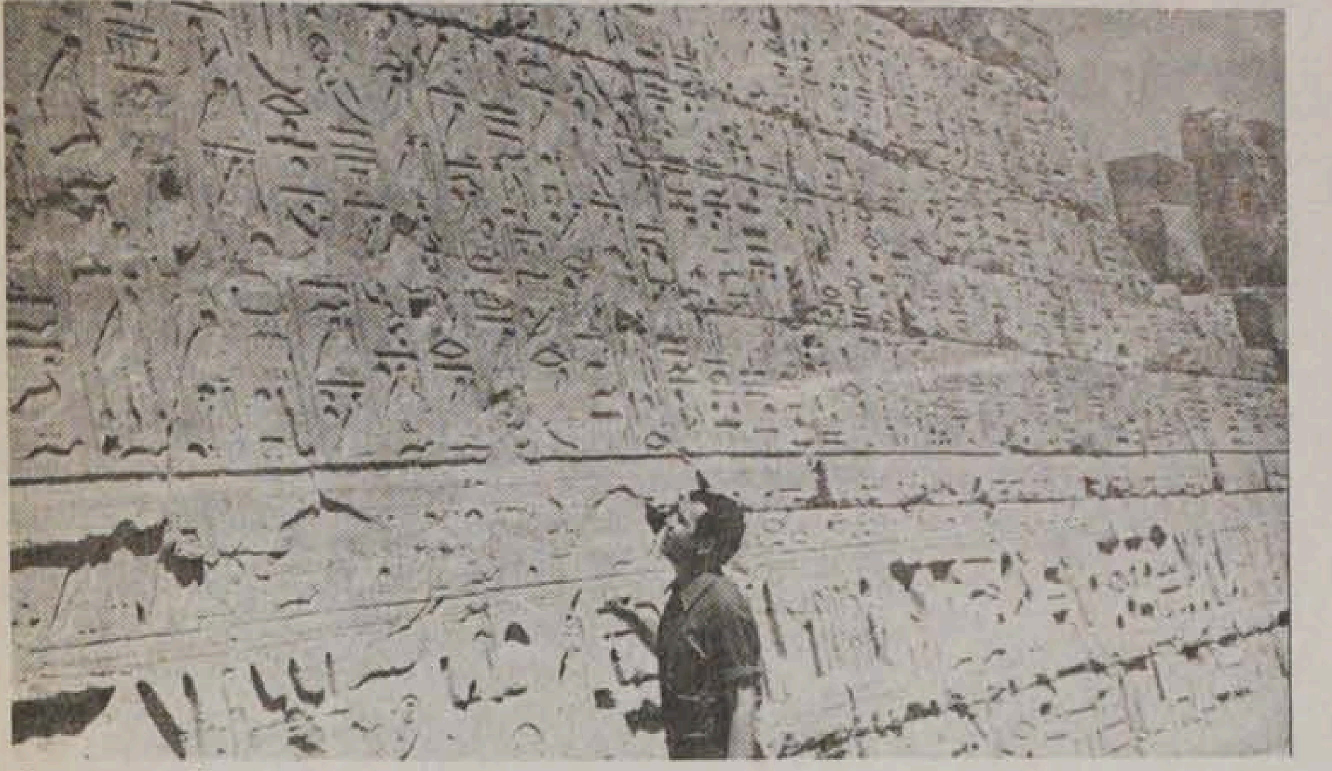

Ընդամենը Միջերկրական ծովն է բաժանում հին աշխարհի երկու զարգացած քաղաքակրթությունները՝ հելլենիստականին և եգիպտականին: Երկու տարբեր ոճեր, երկու կատարելություններ: Պարթենոնն ու Ակրոպոլիսը, Լուքսորն ու Գիզայի բուրգերը մինչև օրս զարմանք են պատճառում այցելուներին: Երբ Ալեքսանդր Մակեդոնացին գրավեց Եգիպտոսը, տեսավ այդ բարձր քաղաքակրթությունը և ոչինչ հելլենիստականից չկարողացավ փոխադրել այնտեղ: Ավելին, տեղաբնիկներին համոզելու համար, որ իր արշավանքը նպատակ ունի տարածելու քաղաքակրթություն և որ ինքը հարգանքով է վերաբերվում տեղացիների մշակույթին, իր արշավանքի մասին Լուքսորում կառուցեց այս սրահը, որի մի պատը ծածկել է եգիպտական հիերոգլիֆներով: Դա Մակեդոնացու ուղերձն է՝ տեղացիներին (լուսանկար 1):

Իսկ Քեոփսի բուրգը շարունակում է առեղծվածների նյութ հանդիսանալ: Գիտնականները մի ժամանակ համոզված էին, թե բուրգի քարերը (լուսանկար 2) բերվել են Ասուանից՝ Նեղոսով, հետո տիրապետելով անկշռելիության գաղտնիքներին, կարողացել են այդ հսկա քարերը բարձրացնել մինչև բուրգի գագաթը: Մի տասնամյակ էլ չդիմացավ այդ վարկածը և ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի արշավախումբը, որը մինչև օրս պեղումներ ու ուսումնասիրություններ է կատարում բուրգում, գտավ, որ քարերը բերված չեն, այլ պատրաստված են տեղում, որ դրանք սովորական կավի և կրի խառնուրդ են, որոնք թողնում են գրանիտի տպավորություն: Վարկածը՝ վարկած, բայց փաստ է, որ բուրգն իրոք աշխարհի հրաշալիքներից է և զարմացնում է իր ահռելի չափերով: Հին եգիպտացիները սիրում էին մեծ չափերի կառույցներ ու քանդակներ պատրաստել: Հենց Լուքսորում, դեպի Քառնակ տանող ճանապարհին են գտնվում Մեմնոնի երկու հսկաները (Մեմնոնի կոլոսները), որոնք կառուցել է Ամենհոտեպ III փարավոնը (XV դ. մ. թ. ա.) և որոնց կողքին ծիծեռնու ծառերը փոքրիկ թփեր են թվում, իսկ աջից հեծյալ բեդուինը պարզապես աննշմարելի է (լուսանկար 3):

Վ. Մ.

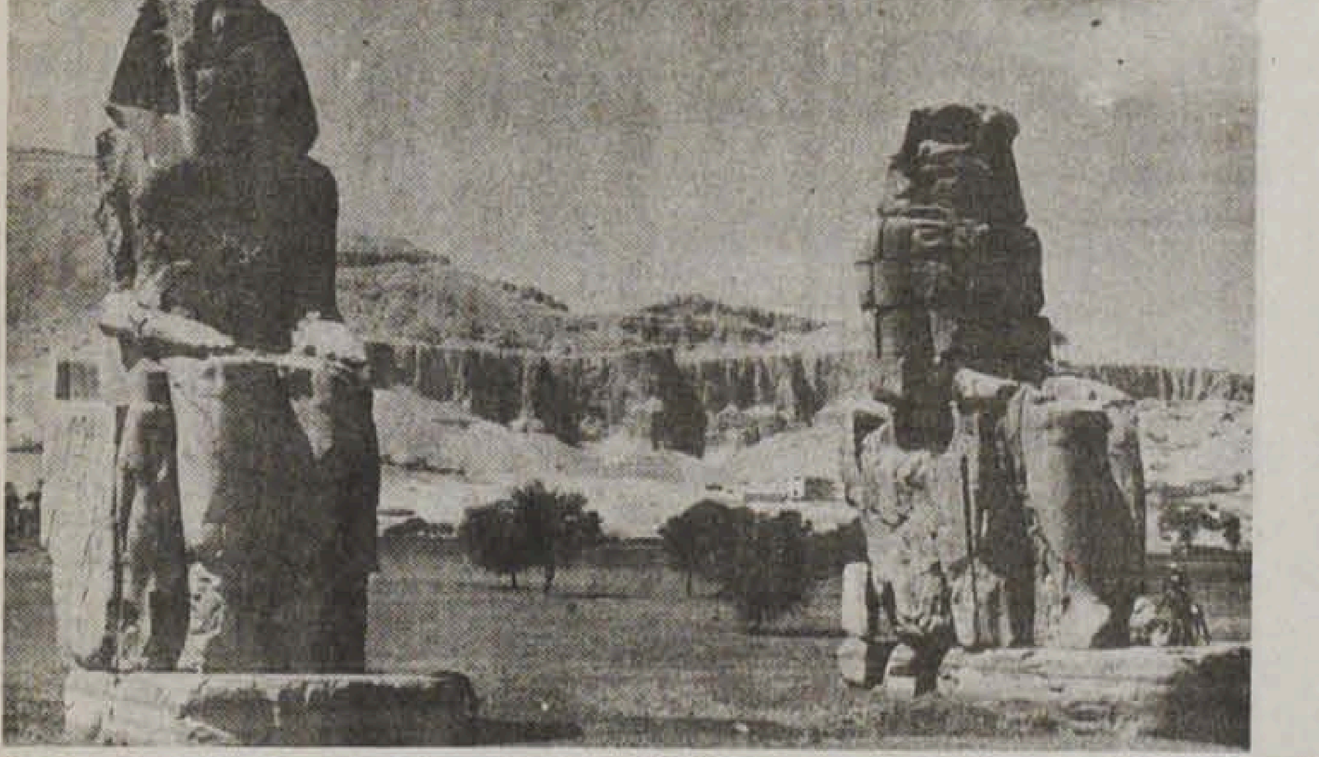

Ջ Ա Վ Ա Խ Ք

Ջավախք աշխարհն ինքնին հեքիաթային ու զուսպ, ուրեմն խորհրդավոր ու բազմանիստ, հարուստ հոգեկան խառնվածք է, որից դժվար է զանազանել ու տարանջատել ներշնչանքն ու սովորականը, արվեստն ու կենցաղը, քանի որ արվեստով է շնչում Ջավախքի ամեն օրը: Այդ առաջին հայացքից սովորական օրերի գրկում են ստեղծվում մնայունն ու հավաքականը, գեղեցիկի պաշտամունքը, հավատի ուժ հաղորդող կտավն ու քանդակը:

Եվ ով կարող է ավելի խորն ու անմիջական անկեղծությամբ ներկայացնել Ջավախքը, եթե ոչ նրա արվեստագետները: Թերևս դրա արտացոլումն է Հայաստանի նկարչի տան սրահներում ներկայացված Ջավախքի արվեստը՝ գեղանկարչություն, քանդակ, գրաֆիկա: Միջոցառման կազմակերպիչներն են «Ջավախք» հայրենակցական միությունը, Հայաստանի նկարիչների միությունը, մշակույթի նախարարությունը: Ցուցահանդեսը լի է ասելիքով, որի աղբյուրը նույնպես անբաժան է հայ գրականության արմատներից ու հայկական ժողովրդական բանահյուսությունից:

Ջավախքի արվեստագետների ցուցահանդեսն ավելի լայն է իր թեմայով, քան Ջավախքը և հենց այդպես էլ՝ հայ և հայկական արմատներով սնուցվող ու շարունակվող: Եվ պատահական չէ, որ ներկայացված աշխատանքների թվում են Կոնդի բնապատկերներ՝ յուղաներկ ու ջրաներկ, դիմանկարներ ու դիմաքանդակներ և սրահի կենտրոնում քանդակագործի զգացած Պարույր Սևակը՝ բանաստեղծի դիմագծերով, բայց սրբերին հատուկ թիկնոցով, որ երևի ներշնչված է «Անլռելի զանգակատուն» դողանջներից: Եվ հուսանք, որ Ջավախքի արվեստի այս նորօրյա դողանջներն հնչեն ավելի հաճախ ու իրոք մեծ արվեստի ճանապարհներին:

Կ. ՍԱՄՎԵԼՅԱՆ

ԿԱՊԻՑԱՅԻ ԱՌԱՍՊԵԼԸ

(Սկիզբը՝ 1-ին էջում)

հարցալից վերաբերմունք գիտության և գիտնականների նկատմամբ, բացահայտորեն քննադատում էր ամենաբարձր ատյանների որոշումները՝ եթե նրանք համարում էր սխալական: 1934 թվականից նա գրել էր Ստալինին՝ 50 նամակ, Մոլոտովին՝ 71, Մալենկովին՝ 63, Խրուշչովին՝ 26: Կապիցան տանել չէր կարող գիտնականների նկատմամբ ստորացուցիչ խնամակալությունը պարտոկրատիայի կողմից: Մալենկովին գրած իր նամակներից մեկում նա բողոքում է.

«Ես ձեզ շատ կխնդրեի, ձեր ապարատի աշխատողներին տալ ցուցում՝ հետևյալի մասին. աշխատանքում ինձ շտապեցնել պետք չէ, և ես իմ ողջ կյանքում ոչ ոքի չեմ թույլատրել: Մինչև որ ես նրանց չհայհոյեմ, սակայն շուտով չեմ դիմանա... Կենտկոմի աշխատողներին անհրաժեշտ է գիտնականներին վերաբերվել պատշաճ և անկեղծ հարգանքով, այլ ոչ թե ստորաքարշորեն — սիրալիր, հովանավորաբար, ինչպես նրանք սովորաբար անում են: Նման վերաբերմունքից սիրտս տակնուվրա է լինում»:

— Ես իմ հանդեպ չեմ ըզգում հասարակ և բարի վերաբերմունք,— գրում է նա ժողկոմխորհի նախագահ Վ. Մոլոտովին՝ 1935 թվականի մայիսի 15-ին,— վստահություն և համակրանք չեմ ըզգում (դա՝ գլխավորն է), չեմ զգում իսկական, լրջապես և խորը հարգանք գիտության և գիտնականի նկատմամբ: Եվ, չչափազանցնելով, ինձ թվում է, որ ստեղծված պայմաններում, իմ փորձերը՝ վերականգնել իմ գիտական աշխատանքը այստեղ, կարելի է նմանեցնել գրչահատով քարե պատը ծակելու ցանկությանը»:

Այն ժամանակ քչերն էին կարող իրենց թույլ տալ նման անկախություն և միաժամանակ իշխանությունների հետ վարել կառուցողական երկխոսություն, վերնախավում ըմբռնում ստանալ գիտության և տեխնիկայի խնդիրների լուծման հարցերում: Ավելին, Կապիցան իր ողջ կյանքում պաշտպանում էր գիտության այն մարդկանց, որոնք ենթարկվել էին հալածանքների: Շնորհիվ նրա միջամտության՝ ստալինյան ճամբարներում մահից փրկվեցին անվանի գիտնականներ Լ. Լանդաուն և Վ. Ֆոկը: Ավելի ուշ՝ 1980 թվականի նոյեմբերի 11-ին Կապիցան նամակ է գրում Անդրոպովին՝ ՊԱԿ-ի նախագահին, որում պաշտպանում է Ա. Սախարովին և Յու. Օրլովին:

Մոլոտովին գրած նամակում Կապիցան խնդրում է օգնել հռչակավոր գիտնական, ակադեմիկոս Ա. Բախին՝ բնակարանային հարցում: Լինելով սրտային հիվանդ, նա բնակվում էր 4-րդ հարկում՝ առանց վերելակի: 82-ամյա Բախը դիմել էր Մոսխորհրդին և ակադեմիայի նախագահությանը: Ոչինչ չէր օգնում: «Ներքինս տակնուվրա է լինում, երբ տեսնում ես այսպիսի խոզային վերաբերմունք այդ հիանալի մարդու նկատմամբ, ինչպիսին է Բախը: Ուստի որոշեցի դիմել ձեզ: Իհարկե, Բախն այդ մասին չի իմանա»,— գրում էր Կապիցան:

Կապիցայի կարծիքին ականջ դրվեց. 1940 թվականի հունվարի 3-ին Մոլոտովի քարտուղարը հեռախոսեց և Մոլոտովի հանձնարարությամբ փոխանցեց Մոսկվայի խորհրդի նախագահ Պրոնինի եզրակացությունն այն մասին, որ «Բախին կտրամադրվի ցանկացած բնակարանը Կալուգյան փողոցի վրա...»:

Ստալինին գրած մի նամակում Կապիցան «ձեռք էր բարձրացրել» նույնիսկ ամենազոր Բերիայի վրա, որը 40-ական թվականների վերջին կարգավորում էր խորհրդային ատոմային ռումբի ստեղծման աշխատանքները.

«...Ընկեր Բերիային քիչ է մտահոգում մեր գիտնականների հեղինակությունը: Այժմ, շփվելով ընկ. Բերիայի հետ, ես առանձնապես պարզ ձևով զգացի գիտնականների նկատմամբ նրա վերաբերմունքի անթույլատրելիությունը: Երբ նա ինձ ներգրավում էր աշխատանքի, նա ուղղակի իր քարտուղարին հրամայեց ինձ կանչել իր մոտ: (Երբ Վիտտեն՝ ֆինանսների նախարարը, Մենդելեևին ներգրավում էր Չափերի և Կշիռների պալատում աշխատանքին, նա ինքը ժամանեց Դմիտրի Իվանովիչի մոտ): Սեպտեմբերի 28-ին ես եղա ընկ. Բերիայի աշխատասենյակում, երբ նա որոշեց, որ ժամանակն է ավարտել խոսակցությունը, նա ձեռքը մեկնեց, ասելով. «Դե, ցտեսությո՛ւն»: Չէ որ սրանք մանրուքներ չեն, այլ մարդու, գիտնականի նկատմամբ հարգանքի արտահայտման արտաքին նշաններ են... Ուստի տակավին ժամանակն է Բերիայի տիպի ընկերներին սովորել գիտնականների նկատմամբ հարգանքին»:

Ինչպես հայտնի է, Կապիցան ակտիվորեն մասնակցում էր ատոմային ռումբի վերաբերյալ հատուկ կոմիտեի և տեխնիկական խորհրդի աշխատանքներին: Այն տարիներին, խայթված լինելով ԱՄՆ-ում ատոմային առաջին ռումբի ստեղծումով, կրեմլյան կուսակալները, ձգտելով առաջ անցնել ամերիկացիներից, կանգ չէին առնում ոչ մի բանի առջև: Խնդրի լուծմանը ներգրավում էին զանազան գիտնականների՝ իրավատեղյակ և ոչ այնքան: Հատուկ կոմիտեի կառավարիչ էր նշանակվել Բերիան, որն ուներ անսահման իշխանություն և հնարավորություններ: Կապիցային շատ ժամանակ պետք չէր հասկանալու, որ ընդունված կազմակերպչական և գիտական կուրսը ատոմային ռումբի ստեղծման վերաբերյալ այնքան էլ ռացիոնալ չէր: Ստալինին գրած իր նամակում նա շարադրեց ատոմային ռումբի շութափույթ ստեղծման իր պլանը: Նա հատկապես շեշտը դնում էր այդ կոմիտեի կազմակերպչական կողմի վրա: «Ատոմային ռումբի խնդրի լուծման ժամանակ գիտնականների կարծիքը հաճախ ընդունվում է թերահավատությամբ և գիտնականների թիկունքում իրենց ձևով,— գրում էր Կապիցան Ստալինին:— Տեխնիկական խորհրդում ընկեր Վաննիկովը և ուրիշներն ինձ հիշեցնում են անեկդոտից այն քաղաքացուն, որը, չհավատալով բժիշկներին, էսենտուկիում խմում էր հանքային բոլոր ջրերը՝ իրար հետևից, հուսով, որ նրանցից մեկը կօգնի...»: Ստալինի նամակում գրված հետևյալ խոսքերը ստիպում են կարծել, որ Կապիցան արտահայտում է ցնդամիտ կարծիք.

«Ընկերներ Բերիան, Մալենկովը, Վոզնեսենսկին Հատուկ կոմիտեում իրենց պահում են որպես գերմարդիկ: Առանձնապես ընկ. Բերիան: Ճիշտ է, որ նրա ձեռքին է դիրիժորական փայտիկը: Դա վատ չէ, սակայն նրանից հետո առաջին ջութակն, այնուամենայնիվ, պիտի նվագի գիտնականը... Ընկ. Բերիայի հիմնական թուլությունն այն է, որ դիրիժորը պետք է ոչ միայն թափահարի փայտիկը, այլ նաև հասկանա պարտիտուրան: Իսկ դա Բերիայի մոտ թույլ է... Նրան ես ուղղակի ասում եմ. «Դուք ֆիզիկան չեք հասկանում, թողեք մեզ՝ գիտնականներիս, դատել այս հարցերի մասին»: Նա ինձ առարկում է, որ ես մարդկանց նկատմամբ ոչինչ չեմ հասկանում: Ես նրան առաջարկեցի իրեն ֆիզիկա սովորեցնել, գալ ինձ մոտ, ինստիտուտ: Չէ որ, օրինակ, պարտադիր չէ նկարիչ լինել, որպեսզի հասկանալ կտավը... Ինձ մոտ Բերիայի հետ ոչինչ չի ստացվում: Գիտնականների նկատմամբ նրա վերաբերմունքը բոլորովին սրտովս չէ...»:

Կապիցան Ստալինին խնդրում է իրեն ազատել կոմիտեում և ատոմային ռումբի խորհրդում աշխատանքից: Նամակի վերջում նա ավելացնում է. «Ես կցանկանայի, որպեսզի ընկեր Բերիան ծանոթանար այս նամակին, չէ որ սա մատնություն չէ: Ես ինքս այս բոլորն իրեն կասեի, սակայն նրա հետ տեսնվելը շատ դժվար է...»:

Կապիցան Կրեմլին հասցեագրած նամակներն ուղարկելուց առաջ ոչ ոքի ցույց չէր տալիս, սակայն այս նամակի մասին ասել էր մերձավոր բարեկամների շրջապատում: Նրանք գլուխները բռնեցին, իմանալով, որ ռումբ-նամակը տակավին Կրեմլ է ուղարկված: Մի առ ժամանակ անց, Կապիցան նրանց պատմել էր, որ այն բանից հետո, երբ նամակն ուղարկվել էր Կրեմլ, իրեն զանգահարեց Բերիան և խնդրեց գալ իր մոտ: «Խոսելու բան կա,— ասաց նա:— Ընկեր Ստալինն ինձ ցույց տվեց ձեր նամակը...», «Ես ձեզ հետ խոսելու բան չունեմ,— պատասխանեց Կապիցան:— Եթե դուք ցանկանում եք ինձ հետ խոսել, ապա եկեք ինստիտուտ»: Եվ Բերիան ժամանեց: Եվ նույնիսկ իր հետ բերեց մի հիանալի նվեր Կապիցային՝ շքեղ դրվագազարդերով որսորդական երկփողանի մի հրացան:

Ստալինը գնահատում էր Կապիցայի նամակները: «Այս բոլոր նամակներն ստացա: Նամակներում ուսանելի շատ բան կա, կարծում եմ երբևէ ձեզ հետ հանդիպել և զրուցել նամակների մասին»: Սակայն ժողովուրդների առաջնորդը ոչ մի անգամ չհանդիպեց Կապիցայի հետ: Տակավին Ստալինի մահից և Բերիայի բանտարկությունից հետո Կապիցայի լավ բարեկամներից մեկը՝ գեներալ Խրուլյովը, նրան պատմել է, որ ինքը պատահաբար վկա էր եղել Ստալինի և Բերիայի խոսակցությանը: Դա 1946 թվականին էր, Բերիան պահանջում էր բանտարկել Կապիցային, սակայն Ստալինը նրան ասեց. «Ես քեզ ցույց կտամ հանել, բայց դու նրան ձեռք չտաս...»:

Կապիցայի համար Կրեմլ նամակներ հղելը դարձավ սովորական մի երևույթ, նրանց նաև Կրեմլում ընտելացան: Կապիցայի հետ խորհրդակցում էին, հեռազանգում, ընտեղծվում էր մի տպավորություն, որ գիտնականի նամակները «քայլում էին շրջանակով»: Մի անգամ Կապիցան պատմել էր այդպիսի մի հեռախոսազանգի մասին: Գործը դասավորվել էր այսպես: ԽՄԿԿ ԿԿ-ի ամառանոց, որը գտնվում էր Կապիցայի առանձնատնից ոչ հեռու, զանգահարել էր Մալենկովը և խնդրել, որպեսզի Կապիցան շտապ կապվի իր հետ: Կապիցան անշտապորեն ուղղվեց դեպի սանատորիա, որպեսզի Մալենկովին զանգահարի տնօրենի աշխատասենյակի կառավարական հեռախոսով: Մալենկովը խոսք բացեց Կապիցայի վերջին նամակի մասին և խնդրեց էլեկտրոնիկայի վերաբերյալ իր աշխատանքի մասին գրել Ստալինին: Իսկ երբ Կապիցան ասաց, որ համոզված չի, որ իր նամակները հասնում են Ստալինին, և արդյոք, նա դրանք կարդում է միայն այն նամակները, որոնք դուք գրում եք իրեն, այլ նաև այն նամակները, որոնք դուք գրում եք ինձ...»: Երբ կարդում ես Կապիցայի նամակները Ստալինին, ակամա գլխում միահավոր միտք է ծագում. իսկ միգուցե այդ նամակներն էին, որ փրկեցին Կապիցայի կյանքը:

Կապիցայի դրությունն արմատապես փոխվեց նրա հասցեատիրոջ մահից հետո: 1953 թվականի օգոստոսի 28-ին ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի նախագահությունն ընդունում է թիվ 528—023 հատուկ որոշումը՝ «Ակադեմիկոս Կապիցային իր կողմից կատարվող աշխատանքներին օգնության համար միջոցառումների մասին»: Այդ նույն օրը գրող Միխայիլ Պրիշվինը, որը շատ մոտ էր Կապիցային, իր օրագրում գրանցեց. «Կապիցայից բոլորովին հանեցին շնորհազրկումը, և նա իր համար յոթ տարվա պայքարից հետո իր տնային վանդակում գրավեց հանրահայտ գիտնականի դրությունը»:

...Մի անգամ ակադեմիկոս Ե. Լիֆշիցը պատմեց Կապիցայի հետ մի խոսակցության մասին: Պյոտր Լեոնիդովիչը նրան ցույց տվեց այն նամակները, որոնք նա Ստալինին գրել էր Վ. Ֆոկի և Լ. Լանդաուի բանտարկվելուց հետո, և այն նամակները նույն հասցեատիրոջը, որոնցում պարունակվում էր Բերիայի նկատմամբ խիստ քննադատություն... Լիֆշիցը հարցրեց Կապիցային, թե արդյոք նա վախ չէր զգում, երբ գրում էր այդ նամակները, նրան արդյոք չէր թվում, որ մտնում է վագրի վանդակը: «Ես դրա մասին չէի մտածում,— ասաց Կապիցան:— Ես գիտեի միայն, որ դա անհրաժեշտ է կատարել...»:

«Որոնել քո տեղը երկրում և չսպասել, մինչև որ քեզ մատնանշեն, թե ինչ անել». ի՞նչ արդիական է այսօր հնչում մեծ գիտնականի և քաղաքացու այդ կոչը:

ՀԵՆՐԻԿ ԼԻԼՈՅԱՆ

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Էնվեր փաշայի վերջը

Հակոբ Առաքելի Մելքումյանցը (Մելքումով) ծնվել է 1885 թ., Լեռնային Ղարաբաղի Խիրխան գյուղում: Նա խորհրդային զինված ուժերի ականավոր հրամանատարներից էր, ծառայում էր արևմտյան ռազմաճակատում, երբ 1918 թ. հունվարին ստացվեց գլխավոր հրամանատար Ալ. Մյասնիկյանի հրամանը: Գլխավոր հրամանատար Կովկասի գործերի արտակարգ կոմիսար Ստ. Շահումյանի խնդրանքի համաձայն, հրամայել էր հայ զինվորներից կազմել կամավորական գնդեր և շտապ ուղարկել Հայաստան՝ թուրք զավթիչների դեմն առնելու համար:

Էսկադրոնի հրամանատար Հ. Մելքումովը առաջիններից մեկն էր, որ ձեռնամուխ եղավ հայ կամավորական գնդերի կազմակերպմանը:

1920 թ. հունվարին Հ. Մելքումովը Մ. Ֆրունզեի երաշխավորությամբ մեկնեց Տաշքենդ և ստանձնեց թուրքեստանյան առաջին հեծյալ բրիգադի հրամանատարությունը:

Միջին Ասիայում Հ. Մելքումովին վիճակվեց գլխավորել երիտթուրքերի պարագլուխներից մեկի, հայ ժողովրդի ոխերիմ թշնամի, միջազգային ավանտյուրիստ Էնվեր փաշայի խոշոր բանդաների ջախջախումը: Հ. Մելքումովը Էնվերի բանդաների ոչնչացման գործում ցուցաբերած անձնական արիության և զորքերի հմուտ ղեկավարման համար երրորդ անգամ արժանացավ Կարմիր դրոշի շքանշանի:

Հետագա տարիներին Հ. Մելքումովը Թուրքեստանի ռազմական օկրուգի հրամանատարի տեղակալն էր: 1937 թ. ծարտոյալ պանթուրքիստների խարդավանքների հետևանքով, նա զրպարտվեց և ձերբակալվեց: Միայն 1956 թ. Հ. Մելքումովը ազատվեց կալանքից: Վերականգնվեցին նրա բոլոր իրավունքները:

Հ. Մելքումովը մահացել է 1962 թ.: Նա թաղված է Մոսկվայի Նովո-Դևիչիի գերեզմանատանը:

Ստորև հրապարակում ենք մի հատված Վլադիմիր Պետրոսյանի «Էնվեր փաշայի վերջը» փաստավավերական անտիպ գրքից, որը նվիրված է Հ. Մելքումովի կյանքին ու գործին:

Դուշանբեում Էնվերը խայտառակ պարտություն կրեց: Ջախողվեց իր հեղինակությունը վերականգնելու Էնվերի վերջին հույսը: Մի կերպ փախչելով Դուշանբեից, փրկվելով գերի ընկնելուց, Էնվերը շտապեցնում էր իր ուղեկիցներին, ժամ առաջ հասնել աֆղանական սահման և փրկվել Մելքումովի հետապնդումից: Իսկ Մելքումովի հեծյալները կրնկակոխ հետապնդում էին Էնվերի ջախջախված բանակի մնացորդներին: Մի քանի օրվա ընթացքում Էնվերի խոշոր բանակից հետք չմնաց: Միաժամանակ Մելքումովը շարունակում էր Էնվերի հետապնդումը, նրան շունչ քաշելու հնարավորություն չտալով:

Սակայն օգտվելով վրա հասած մթությունից, Էնվերին հաջողվեց օգոստոսի 3-ին, իր ուղեկիցների հետ փոխել ուղղությունը և քարժվել Չագան դշլաղ, որը գտնվում էր անմատչելի կիրճում: Ուշ գիշեր էր, երբ Էնվերը մոտեցավ ղըշլաղի կենտրոնում գտնվող մզկիթին: Այստեղ էլ նա տեղավորվեց իր ուղեկիցների հետ:

Էնվերը ահավոր կատաղած էր: Ոչ ոք չէր համարձակվում նրա հետ խոսել: Կարծես բոլորն էլ զգում էին, որ եկել է վերջը: Սակայն Էնվերի սարսափը ստիպում էր նրանց ցույց չտալ իրենց տագնապը:

Ամբողջ գիշեր Էնվերը չկարողացավ աչք փակել: Սարսափելի մտքերը կրծում էին նրա ուղեղը: Ինչ էր երազում և ինչի հասավ. մտածում էր, ըստ երևույթին, Էնվերը: Նրան հատկապես հանգիստ չէր տալիս այն դառն իրողությունը, որ պարտվում էր հայ Մելքումովին: Որտե՞ղ սխալվեց, ի՞նչը հաշվի չառավ, ո՞վ էր վերջապես մեղավորը:

Էնվերը, առհասարակ, իր բոլոր անհաջողությունների մեջ մեղավոր էր գտնում Իբրահիմ բեկին, որը ոչ միայն չէր ենթարկվում իրեն, այլև ամենավճռական պահին չմիացավ իրեն: Եվ Էնվերը որոշեց էմիրի մոտ կանչել տալ Իբրահիմ բեկին և գլխատել դավաճանության համար: Էնվերի կողքին Սամի բեյն էր, որին էլ հայտնեց իր մտադրության մասին:

— Մեզ հիմա հարկավոր է, պատվելի փաշա, փրկվելու մասին մտածել:

Փրկվելու մասին Սամի բեյի խոսքերը սթափեցրին Էնվերին: Նա նորից կարգադրեց ուժեղացնել պահակակետերը, թեև վստահ էր, որ հազիվ Մելքումովը կարողանար պարզել նրանց գտնվելու վայրը:

Բայց Բաբայանցի հետախույզները քնած չէին: Նրանց հաջողվեց հայտնաբերել Էնվերի գտնվելու վայրը և տեղեկացնել Մելքումովին:

— Հարկավոր է անմիջապես շրջապատել ղշլաղը և Էնվերին զրկել սահմանին մոտենալու հնարավորությունից,— ասաց Մելքումովն իր հրամանատարներին և հեծյալ էսկադրոններին տվեց առաջադրանք՝ ամեն գնով, մինչև առավոտյան ժամը 3-ը շրջապատել ղշլաղը:

Խոր գիշեր էր, երբ Մելքումովի մարտիկները մոտեցան ղշլաղին: Նրա ծայրամասում ապրող դեհկանից էլ Բաբայանցը պարզեց, որ Էնվերն իր մարդկանցով տեղավորվել է մզկիթում: Առանց աղմուկի, մարտիկներին հաջողվեց դիրքեր գրավել մզկիթի շուրջ: Բաբայանցը շրջում էր և մարտիկներին հիշեցնում էր Մելքումովի հրամանը՝ Էնվերին հարկավոր է կենդանի բռնել:

— Մեզ հարկավոր է Էնվերը կենդանի վիճակում,— ասում էր Մելքումովը,— քանի որ նա մարդկության առջև գործել է ծանր հանցանք և դրա համար պետք է դատարանի առջև կանգնի: Մարդկային կերպարանքից զուրկ այդ ավանտյուրիստը մեղավոր է իմ հարյուր հազարավոր անմեղ հայրենակիցների սպանության, բռնի գաղթի կազմակերպման համար: Սակայն նա չի ստացել իր արժանի պատիժը: Էնվերի համար փրկություն կլինի մարտադաշտում սպանվելը և դա ավելի շատ նրա սրտովը կլինի, քան գերի ընկնելը:

Մարտիկները սիրում էին իրենց հրամանատարին՝ Յակուբ Տյուրեին և հավանում էին նրան: Եվ չնայած, շատերը գտնում էին, որ արդար է հենց մարտադաշտում էլ ոչնչացնել Էնվերին, բայց ասում էին՝ «թող մեր հրամանատարի կամքով լինի»:

Լուսանում էր 1922 թ. օգոստոսի 4-ը: Ոչնչից անտեղյակ, վստահ իր ապահովության համար, Էնվերը ցանկություն հայտնեց նամազ անել և դրանից հետո շարժվել դեպի սահման:

Նամազից հետո, Էնվերը դուրս եկավ մզկիթից: Նրան անմիջապես մոտեցրին նժույգը: Հենց այդ պահին էլ լսվեց բարձր մի ձայն.

— Դուք շրջապատված եք, դիմադրության միտք չկա, հանձնվեք:

(Շարունակությունը՝ հաջորդ համարում)

Հակոբ Մելքումյանցը՝ Էնվեր փաշայի սարսափ: (Եզակի լուսանկար):

«ՅԱՆՍ ԻՆԹԵՐՆԵՅՇՆԼ»

Յանս ինթերնեյշնլ միջազգային հաստատության անունը հաճախ է հնչում, կապված հայ-հնդկական համագործակցության ներկա դրսևորումների հետ: Սակայն Յանսը շատ ավելի լայն ընդգրկում և սահմաններ ունի:

— Յանս ինթերնեյշնլի կենտրոնը սա է: Յանսը հայկական հիմնարկություն է,— ասում է նրա նախագահ Հովսեփ Սեֆերյանը:

1992 թվականից այս միջազգային հայկական կազմակերպության կենտրոնական նստավայրը գտնվում է Երևանում: Յանսը ձեռնարկություններ ունի Կրասնոդարում, Կալուգայում, Մոսկվայում, Երևանում:

Այս հիմնարկության գործունեությունից դժվար է տարբերակել մշակութայինն ու տնտեսականը, միջազգայինն ու ազգայինը, քանի որ այս ամենը միահյուսված են նույն գաղափարի շուրջ: Այս տարվա սեպտեմբերի 21-ին, մեր անկախության «այո»-ի օրը Հնդկաստանում կբացվի Հայաստանի... հյուպատոսարանը: Հուսով ենք, որ «Ազդարարի» երկուհարյուրամյակի առիթով Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն առաջինի օրհնած խաչքարը վերջապես կհանգրվանի Հնդկաստանում: Հայ-հնդկական հարաբերությունները կստանան ոչ միայն մշակութային, այլև տնտեսական լայն դրսևորումներ: Կյանքի է կոչված Հայկական մարդասիրաց ճեմարանը Կալկաթայում, որը հիմնված է դեռևս 1821 թվականին: Այժմ Հնդկաստանում ուսանում են մինչև տասներկու տարեկան յոթանասուն երեխաներ, որոնք մեկնել են Հայաստանից, այդ թվում նաև հայոց լեզվի ուսուցչուհին: Հովսեփ Սեֆերյանը կրթությամբ և մասնագիտությամբ ճայագիտության և բիզնեսի բնագավառից է, որը ջանում է զուգակցել հայկական մշակութային արժեքներին սատար լինելու կարևորությունը: Շուրջ երկու տարի է նրա հովանավորությամբ է գործում «Գանձեր» անսամբլը՝ իր հիանալի շարականների կատարումով, նրա հովանավորությունից իրենց բաժինն ունեն նաև Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիայի մի քանի ուսանողներ:

Հովսեփ Սեֆերյանն այս կազմակերպության բազմաճյուղ նպատակների մասին խոսում է ոգևորված, համեստորեն լռելով իր վաստակի և կատարած աշխատանքների մասին:

Կարինե ՍԱՄՎԵԼՅԱՆ

ՄԱՐԴՈՒ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Ժուռնալիստիկայի համար ամենախորը, ամենախմաստալից թեման մարդն է իր ճակատագրով, փիլիսոփայությամբ, իր յուրահատուկ խառնվածքով: Իսկ, ինչ զարմանալի և դեռ չբացահայտված գաղտնիքներ կան մարդու էության մեջ, պատկերացնու՞մ եք, եթե ընդունենք, թե Հայաստանում 3,5 միլիոն մարդ է ապրում, կարող ենք նաև ասել, որ դա նշանակում է 3,5 միլիոն անհատականություն, 3,5 միլիոն ճակատագիր:

Մարդու ճակատագիրը. լինի մեծ գիտնական, թե պարզ գրադարանի տեր մարդ, ճանաչված, թե անծանոթ շրջապատի համար: Մարդը, որը մեր հանրապետության ներկան ու ապագան է, մեր գանձը և որն այդքան մոռացված ու արհամարհված է մեր դժվար օրերում: Բացելով մեր նոր բաժինը՝ «Մարդու ճակատագիրը», հուսով ենք, որ մեր ընթերցողներն ու հեղինակները կպատմեն իրենց շրջապատում ապրող մարդկանց մասին, նաև նրանց, ովքեր կյանքում հասարակական, տնտեսական շատ բնա տանելով իրենց ուսերին, այսօր մոռացվել են կամ արդեն չկան, նաև նրանց մասին, ովքեր հակառակ ոչ մեծ տարիքին, արդեն ստացել են կյանքի հարվածներն ու մեծացել, ծերացել, հոգսաշատ են դարձել տակավին պատանի հասակում: Իսկ այժմ, բարեկամներ, տպագրելով 1988 թվականի դեկտեմբերյան երկրաշարժի օրերին ֆրանսիական թղթակցի արած այս լուսանկարը, մենք հույս ունենք, որ կարձագանքեք մեզ, ով է երկրաշարժից վերապրած այս պատանին, ինչպես է դասավորվել նրա կյանքը, որտեղ է այժմ: Իսկ գուցե մեզ արձագանքի հենց ինքը՝ լուսանկարի հերոսը, չէ որ նա արդեն 6 տարով մեծացել է: Մեր հասցեն. Երևան, Բաղրամյան 24 բ, 7-րդ հարկ, «Նպատակի» խմբագրություն: Հեռախոս՝ 22-44-26:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ինքներս պաշտպանենք մեզ

Հարգելի խմբագրություն, կարդալով ձեր թերթի վերջին համարները, համոզվեցինք, որ դուք որոշել եք մեր այսօրվա կյանքի բազմաթիվ հարցերի կողքին տեղ տալ նաև հասարակ մարդկանց շահերի պաշտպանությանը: Գիտենք, որ հիմա մոդա չէ մեր նամակը որևէ մի պաշտոնական մարմնի քննարկման ուղարկելը և պատասխան ըստանալը: Սակայն թողած տարերային՝ շուկայի հույսին, մենք, աշխատավարձով ու թոշակով ապրող մարդիկ իջել ենք մուրացկանի մակարդակի: Ցավով ենք տեսնում, թե ինչպես դեռ երեկ շրջապատում, ծանոթների մոտ հարգանք վայելող մի մտավորական տուփակը ձեռքին շուկայում վաճառասեղանից-վաճառասեղան է անցնում, ցածրաձայն, որ ուրիշները չլսեն, կրկնելով:

— Խղճացե՞ք միայնակ ծերունիկիս, մի հատ ծիրան տվեք...

Զարհուրելի բաներ են կատարվում մեր շուրջը, բայց ամենազարհուրելին այն է, որ մենք անտարբեր ենք դարձել ամեն ինչի նկատմամբ, ու հաճախ անսովորը, անմարդկայինը համարում ենք սովորական երևույթ:

Այսօրվա մեր նամակը հետապնդում է գործնական նպատակ. մեր աղքատացման ազդակներից մեկը պարենի, ամենաանհրաժեշտ մթերքների օրեցօր, առանց հսկողության թանկացումն է, որը զուգակցվում է այդ մթերքների որակի իջեցման հետ: Այսինքն, թանկացումը, փաստորեն, կրկնակի է, տեսանելի և անտեսանելի, որը մենք կարծես չենք էլ նկատում: Միայն մի քանի օրինակ:

Վերջերս բոլոր շուկաներում ու խանութներում վաճառվում է հայկական «Լոռի» պանիր, գինը՝ 800—850 դրամ: Սա պետական համակարգի արտադրանք է, որի պիտակի վրա դրված է դեռ լճացման տարիների կնիքը՝ «Հայկական ՍՍՀ պետագրոարդ»: Բայց «լճացումից» միայն պիտակն է մնացել, իսկ պանիրը 100 տոկոսով ուղղագրիկ, սպիտակուցազուրկ մի զանգված է, որը ոչ միայն կապ չունի «Լոռի» պիտակի հետ, այլև ընդհանրապես պանիր, մթերք չէ: Մենք շատ ենք խոսում արտասահմանից բերած մթերքների սերտիֆիկատի, որակի ստուգումների մասին, իսկ մեր արտադրանքը ով պետք է ստուգի, չէ՞ որ անլուր փոշուց պատրաստված պանիրը, ինչ անուն ուզում ես դիր, չի կարող ունենալ 800 դրամ գին: Օրը ցերեկով կատարվում է հանցագործություն և... ոչ մի հսկող ու տեր: Նույնը՝ շուկայում վաճառվող «Կրասնոդար-Ստավրոպոլի» երշիկեղենը: Հոտած, կասկածելի նախանյութից այդ պատրաստուկները դարձյալ կիլոգրամը կամ հատը՝ 800—1200 դրամ գնով վաճառում են մարդկանց, քաջ գիտակցելով, որ մարդիկ այլընտրանք չունեն և ի վիճակի էլ չեն պարզելու, որ դա մեր մահ կոմբինատի վա՞յ արտադրանքն է:

Ամառ է, շոգ, իսկ Երևանի № 1 շուկան ողողակի օղակված է ձկնավաճառներով: Սուր հոտը ասես այստեղ է հրավիրել տիեզերքի բոլոր ճանճերին: Ովքեր են այդ ձկնավաճառները, ինչու են հրաժարվում շուկայում վաճառելուց, ինչ որակի է այդ ձուկը... Այսօր ոչ ոք չի կարող պատասխանել: Կամ քանի օր կարող է ձուկ համարվել մի մթերք, որը պահվում է արևի տակ, առանց սառցարանի, և ինչու մենք տարերայնորեն պետք է ենթարկվենք վերավաճառող-սպեկուլյանտների գրպանի ելևէջներին: Այս վիճակից դուրս գալու ելքերից մեկն ենք առաջարկում մենք.

Ստեղծել սպառողների իրավունքը պաշտպանող մի միություն և այն թող ստեղծվի գիտության մշակների նախաձեռնությամբ, չէ՞ որ ակադեմիայում բոլոր ոլորտների մասնագետներ կան: Սպառողների միության հիմնական խնդիրներից մեկը՝ շուկայի պայմաններում շուկայական մեթոդներով արհեստական թանկացման, խաբեբաների դեմ պայքարը պետք է լինի: Գուցե հարցնեք, թե ինչ ճանապարհով, քանի որ այն օղակները (պարենի նախարարություն, սանէպիդ ծառայություններ, առևտրի նախարարություն, ներքին գործերի մարմիններ), ովքեր պետք է պայքարեն նման երևույթների դեմ, այժմ էլ կան՝ լրիվ հաստիքներով ու իրավունքներով, բայց չեն զբաղվում սպառողի հոգսերով: Միջոցներից մեկը, որը կշրջանցի նշված մարմինները և ակտիվորեն կկարողանա ազդել շուկայի որակի ու գների վրա, դա հակագովազդի (անտիռեկլամի) կազմակերպումն է: Թող մեր առաջարկած սպառողների միությունը շաբաթը մեկ մամուլում ծավալի հակագովազդ, հրապարակելով մթերքի այն տեսակների ցանկը, որոնք ցածրորակ են և հակատրամաբանական գների: Գնորդների յուրահատուկ տնտեսագիտական ուսուցում կլինի դա և եթե 25—50 տոկոսով ազդի գնորդների քանակի վրա, վաճառողները մի քիչ զգուշավոր կլինեն: Մեր առաջարկը դեղատոմս չէ, վստահ ենք, որ հայ մտավորականները դեռ չեն կորցրել իրենց քաղաքացիական դեմքը և ամեն ինչ կանեն, գոնե իրենց և հասարակ մյուս հայրենակիցների շահերը պաշտպանելու համար: Եկեք ինքներս մեզ պաշտպանենք: Դա նաև մեր արժանապատվության հարցն է:

Գ. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
կենսաթոշակառու
Մ. ԴՈԽԻԿՅԱՆ
Լրագրող
Կ. ՍԱՄՎԵԼՅԱՆ
գիտական աշխատող

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ. Մենք միանում ենք հեղինակների առաջարկին. դա կարևոր, թեպետ և ուշացած առաջարկ է: Երբ չկա հասարակական կամ պետական մարմինների կողմից հսկողություն, երեկվա շարքային սպեկուլյանտ-բոշան «բիզնեսմենի» ու «մոնոպոլիստի» կերպարանքով է ընդունում ու դրամ կուտակում սպառողների արհեստականորեն աղքատացման ճանապարհով: Իհարկե, հեշտ է ամեն ինչում մեղադրել տեղական և կենտրոնական իշխանություններին ու հանգիստ, բայց, դժգոհ նըստել: Եկեք ինքներս պաշտպանենք մեզ: Հանրապետությունում մամուլի հարյուրավոր մարմիններ կան, ավելացնենք նաև ռադիոն և հեռուստատեսությունը, եթե մենք օգնենք «սպառողների միություն» ըստեղծելու գործին և ծավալենք մեր էջերում հակագովազդային գործունեություն, կարող ենք շատ բանի հասնել, մեզանից շատ գոհ կլինեն հասարակ մարդիկ: Վըստահ ենք, որ մեզանից գոհ կլինեն և իշխանությունները, չէ որ, վստահ ենք, որ նրանք էլ դեմ են խաբեության ու բնակչության աղքատացմանը: Իսկ այսօր.

ՀԱԿԱ

ՀԱԿԱ ԴՈՊԻՆԳ ՀԱԿԱ

ՀԱԿԱ

ՄԻ ԳՆԵՔ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱԹԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԻ ԱՐՏԱԴՐԱԾ «ԼՈՌԻ» ՊԱՆԻՐԸ.

Նամակի հետքերով, մենք մի քանի տեղ վաճառողներից ցանկացանք իմանալ, թե որ գործարանների արտադրանքն է այդ պանիր կոչված կարծր մարմինը:

— Չգիտենք,— ուղղակի պատասխանեցին նրանք:

Դա չի փոխում վիճակը: Արտաքին տեսքով ու փաթեթով, պիտակով «Լոռի» կոչվող պանիրը զուրկ է սննդարությունից, չունի ապրանքային տեսք: Հրաժարվեք գնելուց և թող արտադրողները հասկանան, որ դեֆիցիտով ու գնորդների տարրական շահն արհամարհելով, չի կարելի լուծել սեփական պրոբլեմները:

ՀՐԱԺԱՐՎԵՔ ԳՆԵԼ ՏԵՂԱԿԱՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՐՇԻԿՆԵՐԸ, կամ գոնե պահանջեք ապրանքի որակն ու պիտանի հաստատող փաստաթուղթ, որը պետք է ցուցադրված լինի ապրանքի վրա: «Կրասնոդարի» երշիկ անվան տակ ձեզ հրամցնում են ախորժաբեր տեսքով, բայց հոտած, տարօրինակ թրթվահամով տեղական արտադրության երշիկ, որը ամռան այս պայմաններում խիստ վտանգավոր է: Մի հավատացեք վաճառողների բացատրություններին, թե հոսանք չկա, սառցարանը չի աշխատում: Մի՞թե այդ «բացատրությունները» փոխում են վիճակը և ապահովում ցածրորակ մթերքի բարձր գինը կամ վերացնում նրա վտանգավորությունը:

Բարեկամներ, գրեցեք մեզ ձեր ուսումնասիրությունների, ձեզ անհանգստացնող փաստերի մասին:

ՏԻՖ, ԽՈԼԵՐԱ...

Ռեալ վտանգն ու դատարկ կոչերը

Ասենք ուղղակի՝ միայն կոչեր: Երբեմն-երբեմն տեսնում ենք, թե ինչպես երևանյան շուկաներին «կցված» միլիցիոներներ-թաղայինները հարայ-հրոց գնում, արգելելով կեղտաջրերի մեջ նստած մայթային առևտր... ողներին, բայց օգուտը քիչ է: Շուկաների շրջակայքում, արևի տակ պպզած ձկնավաճառներին, հացավաճառներին, բուլկի ու կարտոֆիլաբլիթներ վաճառողներին, վերջերս ավելացել են նաև ոսկրավաճառները:

Զարհուրելի տեսարաններ են. զարշահոտություն, նեխած ձկան ու մսի հոտը խեղդում է մարդկանց, բայց... գնորդներն էլ շատ են: Մարդիկ գիտակցորեն գնում են դեպի տիֆի ու խոլերայի վարակ: Մինչև մահացու հիվանդությունը չթակի իրենց դուռը, նրանք այդ վտանգը չեն գիտակցում: Բնությունն ամեն ինչ կարգավորել է մարդու համար... Ժողովրդական փորձըն ասում է, թե այն ամիսներին, որոնց անվան մեջ չկա ր տառը, ձուկ չի կարելի ուտել: Այսինքն՝ մայիս, հունիս, հուլիս, օգոստոս: Կարծում եք պատահակա՞ն է այդ: Ո՛չ, դրանք այն արևոտ և շոգ ամիսներն են, երբ ձուկը գետից կամ լճից հանելուց մի քանի ժամ հետո ուտելու համար դառնում է վտանգավոր: Իսկ մեր հարգարժան քաղաքացիները հուլիս-օգոստոսին ձուկ են գնում, երբ այն արդեն շոգից քայքայված է, թեփուկահանված, ճանճերի կեր դարձած: Ինչ ասես այդ գնորդին: Գուցե մեր ընթերցողը հիմա մեզ առարկի՝ իսկ ինչ ուտէ: Բնությունը մտահոգվել է այդ մասին. ճիշտ այն ամիսներին, երբ արգելված է ձուկ ուտելը, դաշտերն ու այգիները լի են բերք ու բարիքով: Նաև շուկանները:

Վարակի, համաճարակի վտանգը մեծ է: Իսկ վարակի պայմանները օրեցօր ավելի արագ տարածվում են: Մեր քաղաքում և ոչ միայն մեր քաղաքում, ով վճռական մի քայլ կանի՝ արգելելու, վերացնելու, կարգի հրավիրելու վարակ տարածողներին: Մեր հյուծված, քաղցած ժողովրդին միայն վարակն էր պակաս:

Ա. ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ
Երևան

Ատամնաբուժման և պրոտեզավորման բոլոր հարցերով դիմեք «Ստոմա»-ին

(ՊԵՏՀԱՆՐԱԽԱՆՈՒԹԻ ՄՈՏ, ՆԱԽԿԻՆ՝ «ԺՊԻՏ»)

Մատչելի սակագներ

ՄԵՐ ՕՐԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ԱՆՍՈՎՈՐ ԲԱՐԵԿԻՐԹ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔ

«Ստոմա»

ԶԱՐՄԱՆՈՒՄ ԵՆՔ ՈՒ... ԶԱՐՄԱՅՆՈՒՄ

Ծխելու վնասների մասին շատ է խոսվել, սակայն ոչ մի անգամ այդ վնասակար սովորության շուրջ այնքան որոշումներ չեն ընդունվել, որքան այժմ: Նույնիսկ մի այնպիսի երկիր, ինչպիսին Միացյալ Նահանգներն են, որն աշխարհում ծխախոտ արտադրող ամենազորեղ տերությունն է ևահռելի եկամուտ է ստանում այդ արտադրությունից, ոչ միայն առողջական մարմինների միջոցով զգուշացնում է ծխելու գարշուրելի հետևանքների (թոքերի քաղցկեղ, երակների խցանում, սկլերոզ, սրտի և շնչուղիների հիվանդություններ և այլն) մասին, այլև վարչական որոշումներ ընդունում, որոնք ներառում են ծխելու արգելում, տուգանքներ, ծխախոտի գովազդների արգելում՝ հեռուստատեսությամբ և փողոցներում: Գործը հասել է այնտեղ, որ նույնիսկ Կալիֆորնիայի նահանգում, որը ծխախոտի հիմնական արտադրողն է, վերջերս ընդունվեցին մի շարք օրենքներ՝ վիճահարույց հարցը նահանգային հիմնարկություններում լուծելու համար: Այստեղ նշում են, որ նահանգների օրենսդիրների ընդունած այդ արգելքը ոչ միայն կփրկի հազարավոր այցելուների ծխած ծուխը երկրորդ անգամ ներշնչելու վտանգից, այլև ծառայողների դրամապանակին ահռելի օգուտ կբերի: Ձեռնարկությունների համար նաև դրամ կխնայի, ինչպես նաև լրացուցիչ միջոցներ կտրամադրի բժշկական ապահովության, աշխատանքային մաքրման և պահովության համար: Ծխախոտի ինստիտուտը՝ Վաշինգտոնում հիմնադրված ծխախոտի արտադրողների օգտին բարեխոսություն անող խումբը, նշում է, թե Կալիֆորնիայի ձեռնարկությունները հրակայական միջոցներ կկորցնեն՝ հօգուտ մեղմ միջավայրային չափանիշներ ունեցող այլ նահանգների: Ծխելն արդեն արգելված է նահանգային հաստատություններում, սակայն նոր արգելումն այն կսահմանափակի նաև մասնավոր բազմաթիվ ձեռնարկություններում ու գրասենյակներում: Ծխողները, որոնք լուցկի են վառում, խիզախում են 100 դոլարի տուգանք վճարել, սակայն գոյություն ունեն նկատելի բացառություններ, ներառյալ հյուրանոցային նախասրահները, տնային մասնավոր աշխատատեղերը, բարերն ու մոլախաղի ակումբները, կամ էլ համապատասխան օդափոխիչներով հանգստասենյակներ ունեցող ձեռնարկությունները: Արգելման օրենքը Կալիֆորնիայի կողմից կարող է չըկիրառվել հունվարի 1-ից ավելի շուտ, եթե ծխախոտի արդյունաբերության կողմից հովանավորելու քվեարկության միջոցառումը հաջողվի: Եթե ընդունվի քվեատուների կողմից, ապա թիվ 188 առաջարկը կըդադարեցնի օրենքով ընդունված արգելքի ամենախիստ մասերը, սակայն օրինագծի հեղինակները վըստահ են: Նրանք մեղադրում են քվեարկության առաջարկի հովանավորներին՝ այն ծխելու դեմ միջոցառում բնորոշելով քվեատուներին մոլորեցնելու մեջ: Միաժամանակ, նույնիսկ ավելի խիստ մի արգելք շուտով ուժի մեջ կմտնի Մերիլենդի նահանգում, քանի դեռ չի կասեցվել ծխախոտի արդյունաբերությունը դատական գործով:

Ահա այն, ինչ հաղորդեց «Ամերիկայի ձայնը»:

ՄԵՐ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Այսօր, երբ հաճախակի են դարձել ամերիկացիների և եվրոպացիների այցելությունները Հայաստան, երկուստեք զարմանում են. մենք՝ արտասահմանցիների վրա, որ այդ կուշտ, ունևոր և ծխախոտի հարուստ տեսականի ունեցող երկրների քաղաքացիները լրիվ հրաժարվել են ծխելուց և նրանք մեզ վրա, որ այսքան քաղցած, դատարկ գրպաններով, անեկամուտ և առանց միջոցների մարդիկ ինչպես են ծխում «տեղական արտադրանքի» զարհուրելի ծխախոտ և ահռելի գներով նաև՝ արտասահմանյան ծխախոտը: Ի դեպ, արտասահմանյան ծխախոտի մասին զգուշացնենք մոլի ծխողներին, որ դրանք, մեր հասկացությամբ, ցածր որակի են, խոտանն ու թափոնը և ոչ երբեք՝ «ֆիրմային», ինչպես սիրում են ասել երեվանցիները: Ուրեմն, սիրելի հայաստանցիներ և հատկապես երիտասարդներ, պատանիներ ու աղջիկներ, քանի որ մեր առողջապահական մարմինները այնքան զորեղ չեն, որ դատական գործով կասեցնեն արտադրությունը և արգելեն ծխելը, դուք մտածեք ձեր մասին. արդյոք, ավելի խելացի չէ՞ 200—350 դրամով գնել ևս մեկ կամ մի քանի կիլոգրամ ավել պտուղ, քան այն վերածել վնասակար ծխի՝ թունավորելով ձեզ և ձեր շրջապատը, հատկապես երեխաներին: Քանի՜-քանի՜ դեպքեր կարելի է բերել, երբ մոլի ծխողների ընտանիքում հազարներ են ծախսում թոքերի, շնչուղիների հիվանդությամբ տառապող իրենց երեխային բուժելու համար ու զարմանում են, թե իրենց տոհմում նման հիվանդություն չի եղել, որտեղից փոխանցվեց երեխային: Մի զարմացեք, երեխային դուք եք թունավորել: Զգուշացե՛ք, սթափվե՛ք, ծխելուց հրաժարվելը երբեք ուշ չէ, բայց և չպետք է ուշանալ...

Տնօրեն՝ Լավրենտի ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ Գլխավոր խմբագիր՝ Վլադիմիր ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՑԵՆ. Երևան—19, Մարշալ Բաղրամյան 24 բ, Հեռախոս՝ 22-44-26:
Դասիչ՝ 69238: Գրանցման վկայական 333:
Թերթը տպագրվել է [illegible] Արշակունյաց 2: Ստորագրված է տպագրության 11.08.1994 թ.